

Rudolf Steiner

**REORIENTAREA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL
ÎN SENSUL UNEI VIETI SPIRITUALE LIBERE**

Trei conferințe despre educația publică

GA 192

Trei conferințe ținute la Stuttgart pe 11 și 18 mai și 1 iunie 1919

Traducere după:

Rudolf Steiner

*Neuorientierung des Erziehungswesens im Sinne eines freien
Geisteslebens. Drei Vorträge über Volkspädagogik,*

După stenograme nerevizuite de conferențiar, editate de

Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung

Rudolf Steiner Verlag, Dornach/Schweiz 1980

Conferințe ulterior incluse în *Geisteswissenschaftliche Behandlung
sozialer und pädagogischer Fragen*, GA 192

Rudolf Steiner Verlag, Dornach/Schweiz 1991

Traducere de Andrea Dumitrescu

©2023 Biblioteca antroposofică, pentru prezenta traducere
în limba română

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

CUPRINS

CONFERINȚA I — Stuttgart, 11 mai 1919.....4

Cultura în declin și cultura în ascensiune. Abordare simptomatologică – exemple de incapacitate a gândirii științifice actuale de a înțelege viața socială. Imboldurile și instinctele antisociale existente în om în prezent – lipsa dorinței de lua în seamă și a înțelege un alt om. Dorința oamenilor de supunere față de autoritate și pornirea de a se întoarce în sânul Bisericii Catolice. Curente de opinie: tehnologia care cere altruismul și capitalismul care prin esența sa este egoist. Sistemul școlar trebuie organizat conform cu dezvoltarea omului în devenire. Schimbarea sistemului de examinare și instruire a cadrelor didactice. Formarea voinței copilului astfel încât să-i rămână puternică pentru întreaga viață. Dezvoltarea gândirii, simțirii și memoriei. Conexiuni între materii. Învățământul să îl conecteze pe om la viață. Procedura economică în predare. Școală unitară. Învățământul trebuie să ofere cunoștințe pentru viața practică și o viziune asupra vieții. Educația generală de bază.

CONFERINȚA a II-a — Stuttgart, 18 mai 1919.....29

Formarea profesorilor trebuie să ofere profesorilor o considerare cultural-politică și să îi ridice la nivelul la care obțin o imagine de ansamblu a sarcinilor prezentului. Psihologia experimentală, un simptom al înstrăinării de om a pedagogiei moderne. Prăpastia între om și om. Necesitatea de a ieși de sub trei impulsuri coercitive: constrângerea preotească, constrângerea politică și constrângerea economică. Gândirea concretă – raportată la un anumit spațiu și un anumit interval de timp. Un lucru nu e valabil pe întreg Pământul și nici pentru orice timp. Pentru a construi din nou învățământul este necesară înțelegerea a ceea ce în desfășurarea istorică a corupt obșnuințele

umane de gândire și simțire. Viața spirituală pierdută, devenită un parazit al existenței. Prăbușirea politică și colapsul economic. Unul dintre scopurile școlii este de a învăța oamenii să învețe din viață. În Vest: avânt economic fără fraternitate, în Est: fraternitate fără economie. În Vest: libertate, în Est: dependență. Sarcina Europei Centrale: îmbinarea sintetică a celor doi poli. Ieșirea din îngustimea specializării și a obișnuințe de gândire și simțire meschine.

CONFERINȚA a III-a — Stuttgart, 1 iunie 1919.....54

Necesitatea depășirii gândirii de suprafață. Organizarea predării funcție de epocile de viață ale omului, și autonomia profesorului în această organizare. Necesitatea ca la universitate omul să dobândească o viziune generală asupra lumii înainte de a urma cursuri superioare de specialitate. Importanța ca prin personalitatea profesorului să ia naștere o legătură spirituală între profesor și student. Știință socială în locul sociologiei. Educație pentru a introduce omul în viața nemijlocită a prezentului. Legătura necesară dintre artă și educație, dintre artă și viață îndeosebi cu voința omului. Necesitatea de a avea o viață spirituală independentă față de stat. Pedagogia viitoare trebuie să fie psihologică. Educație pentru a evalua în mod just lucrurile în viață. Tendința Vestului către viața exclusiv materială, a Estului către o teosofie care nu are legătură cu realitatea. Sarcina Europei centrale: apărarea de aceste daune prin realizarea tripartiției sociale. Exemplul neînțelegerii tripartiției în grupul membrilor de la Dornach care voiau să creeze o mică colonie tripartită la Dornach. Închiderea față de resul este parazitism economic și egoism social. Apel la membrii de a-și mărturisi adevărul.

Note.....75

Lista lucrărilor lui Rudolf Steiner despre educație.....81

CONFERINȚA I

Stuttgart, 11 mai 1919

Explicațiile pe care o să le dau astăzi vor fi de natură pedagogică privind învățământul primar și secundar, și în așa fel încât ceea ce stă la baza lor să poată servi vremii, timpului nostru atât de grav. Cred că veți fi văzut că ceea ce a putut fi dat doar ca indicații în cartea mea *Punctele centrale ale problemei sociale în necesitățile vitale ale prezentului și viitorului* [1], are multe substraturi și, mai presus de toate, multe consecințe privind faptele noii configurări a lumii. Astfel încât propriu-zis din tot ceea ce trebuie spus astăzi în această direcție și înainte de toate pentru care trebuie date impulsuri, la început pot fi date doar linii directoare individuale în loc de ceva exhaustiv.

Dacă ne uităm la timpul nostru de astăzi – și trebuie să facem acest lucru, pentru că trebuie să înțelegem acest timp – trebuie să ne sară în ochi ce hău există între ceea ce trebuie numit o cultură în declin și ceea ce trebuie numit o cultură care încă funcționează haotic, dar care este ascendentă. Aș dori să atrag atenția în mod expres asupra faptului că astăzi intenționez să mă ocup de un singur capitol foarte specific și prin urmare vă rog pe dumneavoastră să examinați acest capitol în îmbinarea sa cu întregul pe care îl pun în discuție în prezent cu diferite ocazii.

De la ce aș dori să pornesc este: să vă atrag atenția că realmente se observă limpede cum o cultură al cărei purtător era ordinea socială burgheză se află într-un declin rapid; cum, pe de altă parte, o altă cultură își face apariția în zorii ei, dintr-o bază care de multe ori încă nu este înțeleasă, al cărei purtător astăzi este tocmai proletariatul. Dacă vrei să înțelegi aceste lucruri –

le poți simți fără aceasta, dar rămân neclare – trebuie să le înțelegi în simptomele lor. Simptomele sunt întotdeauna aspecte individuale, și vă rog să țineți seama de acest lucru în considerațiile mele de astăzi. Bineînțeles, voi fi obligat de subiectul în sine să extrag aspecte individuale dintr-un întreg, dar mă străduiesc să configurez această simptomatologie în așa fel încât să nu poată acționa într-un sens agitator sau demagogic, ci să fie într-adevăr configurată din starea de lucruri. În această direcție poți fi adesea greșit înțeles astăzi, însă trebuie să te expui riscului acestor neînțelegeri.

De-a lungul anilor v-am atras adesea atenția asupra faptului că pe baza viziunii noastre asupra lumii poți fi în primul rând un adevărat susținător și apărător al orientării științifice moderne în privința lumii. Cât de des am citat tot ce se poate spune în apărarea acestei orientări științifice. Dar nu am omis niciodată să spun ce laturi întunecate enorme are această orientare științifică. Chiar recent am atras atenția asupra faptului că acest lucru devine imediat evident atunci când, prin ceea ce numim aici abordarea simptomatologică, indicăm cazuri speciale individuale, adică procedăm empiric. A trebuit să vă laud, pronind de la alte corelații, o lucrare eminentă contemporană de Oscar Hertwig [2], eminentul biolog, „Devenirea organismelor; o refutarea a teoriei hazardului a lui Darwin”; și a trebuit, pentru ca să nu existe neînțelegeri, să atrag imediat atenția – după ce Oscar Hertwig a publicat o a doua cărtică – că acest om a pus alături de o mare carte științifică o lucrare asupra condițiilor sociale de viață care este cu totul inferioară. Acesta este un fapt semnificativ al prezentului. Acest lucru arată pe ce bază, chiar ca însăși eminenta bază a orientării științifice asupra lumii, nu poate apărea ceea ce este necesar mai presus de toate pentru înțelegerea prezentului: o cunoaștere a impulsurilor sociale care există în timpul nostru.

Astăzi vreau să vă arăt un alt exemplu în care veți putea vedea cum, pe de o parte, educația burgheză se îndreaptă spre declin și va putea să se salveze numai într-un anumit fel; cum, pe de altă parte, există ceva ascendent pe care trebuie doar să-l prețuim și să-l cultivăm într-un mod plin de înțelegere și corect, caz în care va fi punctul de plecare pentru cultura viitorului.

Ca produs simptomatic, tipic al burgheziei în declin, am aici în față o carte care a apărut imediat după Războiul Mondial, care se numește, oarecum pretențios, „Sfeșnicul, viziune asupra lumii și mod de viață” [3]. – Acest sfeșnic este de-a dreptul potrivit pentru a lăsa să radieze cât mai mult întuneric posibil în privința a tot ceea ce este atât de necesar astăzi ca educație socială și fundamentele sale spirituale. S-a reunit un grup deosebit de oameni, care în articole individuale scriu lucruri ciudate despre așa-numita reconstruire a organismului nostru social. Desigur, nu pot cita decât câteva pasaje din această carte cam voluminoasă. În primul rând este un naturalist, Jakob von Uexküll [4], cu adevărat un om de știință bun, tipic, care, și acesta este lucrul important, nu numai că și-a însușit cunoștințe în științele naturii – el nu este doar un om care are cunoștințe temeinice, ci un cercetător desăvârșit al prezentului – dar care se simte de asemenea obligat, așa cum fac și alții care s-au extins dincolo de terenul lor științific, să-și prezinte concluziile sale pentru configurarea socială a lumii. El a învățat despre așa-numitul „stat celular”, așa cum organismul este adesea numit în cercurile științifice. El a învățat să-și dezvolte organismul gândirii și cu acest organism al gândirii instruit observă el acum viața socială. Vreau să vă dau câteva pasaje din care puteți vedea modul în care acest om privește structura socială de astăzi, putem spune, nu din știința naturii, ci din modul de gândire științific în esență într-un tot corect, dar din punct de vedere al vieții, total lipsit de sens. El își îndreaptă privirea către

organismul social și către organismul natural, și găsește că armonia într-un organism natural poate fi uneori perturbată de procese de boală, și acum spune în privința organismului social următoarele:

„Orice armonie poate fi perturbată prin boală. Numim cea mai teribilă boală a corpului uman «cancer». Caracteristica sa este activitatea nelimitată a protoplasmei, care nu se mai îngrijește să întrețină instrumentele corpului, ci generează doar celule protoplasmtice libere. Acestea iau locul structurii corpului, dar nu pot face nici o muncă ele însele, deoarece lor le lipsește structura.

Aceeași boală o cunoaștem în comunitatea umană, când lozinca poporului: libertate, egalitate și fraternitate, ia locul lozincii statului: constrângere, diferențiere și subordonare.”

Ei bine, acolo aveți un gânditor științific tipic. El consideră a fi un cancer al corpului poporului atunci când din popor sunt stabilite impulsurile de libertate, egalitate și fraternitate. El vrea ca în locul libertății să pună constrângerea, în locul egalității diferențierea, în locul fraternității subordonarea. Aceasta a învățat el să adopte de la statul celular ca mod de a privi lucrurile, și aceasta transferă el în consecință asupra organismului social. Nici în rest dezbaterile sale nu sunt tocmai nesemnificative dacă le privim simptomatologic. El ajunge să găsească ceva în organismul social și care să corespundă circulației sângelui în organismul natural, dar nu așa cum l-am prezentat eu în diverse conferințe, ci așa cum i se arată lui. El ajunge să vadă aurul ca pe acest sânge care circulă pe bună dreptate în organismul social și spune: „Dar aurul are și capacitatea de a circula independent de circulația bunurilor, și apoi ajunge în băncile mari ca puncte centrale colectoare (inima de aur).” – Așadar naturalistul ajunge să caute ceva pentru inimă în organismul social și găsește pentru aceasta marile bănci ca

puncte centrale de colectare, „care pot exercita o influență majoră asupra întregii circulații a aurului și bunurilor”.

Acum aș dori să subliniez în mod expres că nu vreau să ridiculizez nimic, ci vreau doar să vă arăt cum un om, care pe această bază a educației are și curajul să gândească lucrurile până la consecințe, este de fapt nevoit să gândească. Dacă mulți oameni se amăgesc astăzi că în ultimele trei până la patru secole am ajuns la o dezvoltare care face ca o astfel de gândire să fie inteligibilă, aceasta arată tocmai faptul că acești oameni dorm cu sufletul lor, că se complac în narcotice, narcotice culturale, care nu le permit să se uite cu un suflet treaz la ceea ce este de fapt vârat în așa-numita educație burgheză. Vedeți, v-am arătat un simptom care luminează acest „sfeșnic”, luminează baza educației contemporane, în măsura în care aceasta înțelege viața socială din punct de vedere științific. – Aș dori, de asemenea, să vă arăt cu un alt exemplu cum funcționează ceea ce te întâmpină în domeniul spiritual.

Printre acei oameni care sunt uniți în acest grup se numără și Friedrich Niebergall [5], care se află pe un teren mai spiritual. Ei bine, acest Friedrich Niebergall poate fi menționat din motivul că el, față de anumite lucruri care sunt valoroase pentru noi, este chiar de-a dreptul binevoitor. Dar aș dori să spun că important este tocmai *cum* este el binevoitor dintr-o astfel de parte, față de anumite lucruri. Dacă ne uităm la „cum”, nu apreciezi prea mult această bunăvoință, dacă, bineînțeles, nu ești egoist, ci te uiți la marile impulsuri sociale; și ar fi bine să nu ne amăgim în privința unor astfel de lucruri. Știm – cel puțin unii dintre noi ar putea să știe: Ceea ce este cultivat aici ca așa-numita știință spirituală, ca știință spirituală orientată antroposofic, a fost de mult timp gândită aici la noi că ar trebui să fie baza cu adevărat spirituală a ceea ce este în ascensiune astăzi. Aici, ce-i drept, de obicei se ciocnesc între ele extremele maxime. Și

a trebuit să trăiesc tot mereu experiența cum cei care participă la străduințele noastre spiritual-științifice cotesc către alte lucruri pe care ei le simt „întru totul înrudite”, dar care se deosebesc de aceste străduințe spiritual-științifice prin faptul că sunt cele mai rele fenomene ale declinului burghez, în timp ce știința spirituală a fost dintotdeauna în cea mai ascutită luptă cu acest punct de vedere al declinului burghez. Și astfel găsim amestecate împestrițat una în alta, de către cineva – cum este Niebergall – care nu poate vedea aceste două curente, pe de o parte un fenomen care se dovedește a fi un rezultat caracteristic al culturii noastre de decadentă, Johannes Müller, și pe de altă parte, imediat după aceea – dumneavoastră știți că nu spun astfel de lucruri din vreo aroganță stupidă – veți găsi scris numele meu. Acolo chiar sunt spuse tot felul de lucruri drăguțe despre ceea încerc eu să realizez, de-a dreptul multe lucruri drăguțe. Dar dumneavoastră știți că întregul meu efort merge întotdeauna înspre a solicita rațiunea omenească sănătoasă pentru tot ceea ce a fost prezentat în cadrul acestei așa-numite științe spirituale și tocmai de a combate în cel mai tăios mod întregul misticism nebulos, toate așa-numitele chestii mistic-teosofice. Acest lucru se poate face numai purtând în cele mai înalte tărâmurii ale cunoașterii înțelegerea clară, ideile clare, spre care te strădui tocmai atunci când în științele naturii ai învățat nu orientarea științifică de astăzi, ci gândirea adevărată.

După ce domnul în cauză a explicat cât de frumoase sunt multe în antroposofie, el adaugă apoi: „Acest adevăr practic de bază este apoi înconjurat de o învălmășeală încâlcită de preținse cunoștințe din viața sufletului, a umanității și a cosmosului, așa cum cum a fost cândva cazul în sistemele cuprinzătoare ale gnosticismului, care ofereau înțelepciune tainică din Orient unui timp care căuta în mod similar profunzimea și pacea sufletească”. Desigur, nu se poate spune nimic mai inexact decât

acest lucru. Căci faptul că autorul descrie aceasta ca pe o învălmășeală încâlcită are la bază nimic mai mult decât că el nu are voința de a-și asuma metoda matematică a acestei științe spirituale. Această voință nu o au de cele mai multe ori cei care vor doar să-și facă ceva idei din felul de cunoaștere în declin. Și astfel, exact ceea ce s-a obținut ca disciplinare a experienței interioare prin matematică, îi apare ca o învălmășeală încâlcită. Dar această „învălmășeală încâlcită” care duce la o asemenea claritate matematică, într-adevăr poate chiar prozaism matematic, aceasta este lucrul esențial, care ferește ceea ce este de făcut aici, de orice misticism care bate câmpii, de orice teosofie nebuloasă. Și fără această așa-zisă învălmășeală încâlcită este absolut imposibil să se obțină o bază reală pentru viața spirituală viitoare. Desigur, a trebuit să ne luptăm – din moment ce până în prezent ne puteam ocupa cu această știință spirituală doar în cele mai înguste cercuri din cauza circumstanțelor noastre sociale – a trebuit să ne luptăm cu ceea ce apare foarte des prin faptul că de cele mai multe ori acei oameni care au acum timp, nu au nimic altceva decât timp pentru aceste lucruri spiritual-științifice, încă au obișnuințele vechi, în declin, de gândire și simțire. Și de aceea trebuie să te lupti atât de teribil cu sectarismul care se răspândește atât de ușor în aceste cercuri, care bineînțeles în realitate este opusul a ceea ce trebuie de fapt să fie cultivat, și cu tot felul de neconținute certuri personale, care apoi, desigur, duc de la sine la acele calomnii sistematice care au răsărit din abundență ca bălăriile tocmai pe terenul acestei mișcări spiritual-științifice.

Acum oricine se uită, pe baza unor astfel de simptome, la ceea ce este viața spirituală astăzi, va ajunge cu ușurință să-și spună: Noi creații sunt deosebit de necesare, mai ales în domeniul strădaniei spirituale. Vedeți dumneavoastră, chemarea la configurarea vieții sociale se aude într-un timp în care

oamenii sunt de fapt înzestrați cu imbolduri antisociale și instincte antisociale în sensul cel mai cuprinzător. Aceste imbolduri antisociale și instincte antisociale ies la iveală în mod deosebit și în relațiile private ale oamenilor. Ele ies la iveală în ceea ce oamenii manifestă astăzi față de oameni, sau mai bine zis în ceea ce nu manifestă. Ele ies la iveală în faptul că o caracteristică majoră este că oamenii gândesc unul pe lângă altul, vorbesc unul pe lângă altul și, în cele din urmă trec unul pe lângă altul fără să se ia în seamă unul pe altul. O capacitate instinctivă de a dori cu adevărat să înțelegi persoana pe care o întâlnești este ceva extraordinar de rar în timpul nostru. Și un fenomen însoțitor al acestei rarități a instinctului social este apoi și raritatea celui alt lucru: posibilitatea pentru omul prezentului de a fi convins de ceva în care nu este înșurubat prin naștere, prin educație, prin situația socială. Astăzi există cea mai mare dificultate de a-i face pe oamenii să se entuziasmeze de ceva, să se lase stimulați de ceva, nici măcar de cele mai frumoase gânduri. Oamenii de azi trec cu gândirea pe lângă tot ce este mai bun, fac abstracție de tot ce este mai bun. Aceasta este o caracteristică de bază a timpului nostru. Și ca o consecință reală a acestui fapt – știți, am vorbit recent despre logica faptelor, care este unul din cele mai importante lucruri pentru prezent, spre deosebire de simpla logică a gândirii – astăzi există o dorință în oameni de a nu procesa activ interior lucrurile, ci de a se lăsa în voia autorităților și a instanțelor din domeniul simțirii. Oamenii care vorbesc atât de mult astăzi despre libertatea față de autoritate sunt de fapt cei care cred cel mai mult în autoritate, sunt oameni care își doresc intens să se supună autorității. Și astfel vedem astăzi – nu se observă numai din cauză că atât de mulți oameni dorm sufletește – o pornire îngrijorătoare în rândul celor care se află înăuntrul culturii declinului și nu găsesc nicio cale de ieșire din această cultură a declinului: pornirea de

a se întoarce în sânul vechii Biserici Catolice. Dacă oamenii ar ști astăzi ce se află sub suprafața acelei porniri de a reveni în sânul Bisericii Catolice, ar fi foarte uimiți. Dar dacă acest pornire s-ar răspândi mai departe, atunci mai ales în condițiile de astăzi ar trebui în viitorul nu prea îndepărtat să ne confruntăm cu o puternică trecere a maselor mari de oameni în sânul Bisericii Catolice. Cel care este capabil să observe puțin particularitățile culturii noastre actuale știe că ne amenință așa ceva.

De unde au venit toate aceste lucruri? Aici trebuie să vă atrag atenția asupra unui fenomen fundamental al vieții noastre sociale actuale. Este o particularitate deosebită a ceea ce s-a răspândit în ultimele secole și a căpătat dimensiuni din ce în ce mai mari, și se va tot răspândi în continuare în acele țări care vor rămâne ca țări civilizate în urma haosului de astăzi: aceasta este nuanța tehnică a culturii, nuanța tehnică particulară pe care cultura a primit-o în ultima vreme. Ar fi să vorbesc îndelung despre acest capitol, și o voi și face cândva, ca să arăt toate detaliile a ceea ce acum pot doar menționa în treacăt. Anume, această cultură tehnică are o caracteristică foarte specifică: ea este conform esenței ei în întregime o cultură altruistă. Aceasta înseamnă: tehnologia se poate răspândi într-un mod favorabil umanității numai dacă oamenii care lucrează în cadrul tehnologiei dezvoltă altruismul, opusul egoismului. Cultura tehnică face din ce în ce mai necesar – fiecare nou avânt al culturii tehnice o arată celor care pot observa astfel de lucruri – ca în organizarea și conducerea tehnică să se poată lucra doar fără egoism. Contrar acesteia s-a dezvoltat în același timp ceea ce s-a născut din capitalism, care nu trebuie neapărat să fie legat, sau să rămână legat, de cultura tehnică. Capitalismul, când este capitalism privat, nu poate lucra în niciun alt mod decât egoist, pentru că esența sa constă în a lucra egoist. Astfel, în vremurile recente s-au întâlnit două curente care sunt

diametral opuse unul față de celălalt: tehnologia modernă care cere oameni liberi de egoism, și capitalismul privat venit din vremuri mai vechi, care nu poate prospera decât prin afirmarea instinctelor egoiste. Acest lucru, vedeți dumneavoastră, ne-a împins în situația prezentului și numai o viață spirituală care are curajul să o rupă cu tot felul de lucruri vechi ne va scoate din ea.

Sunt mulți oameni astăzi care se gândesc: Cum ar trebui să fie de acum înainte educația publică, învățământul primar și secundar, cum ar trebui să fie formarea profesională a oamenilor de acum înainte și așa mai departe? Acestor oameni trebuie înainte de toate, să le fie pusă întrebarea, mai ales când ne uităm la capitolul educației publice: Ei bine, dacă aveți cea mai bună voință să educați întregul popor printr-un învățământ public, o puteți face dacă rămâneți în condițiile educaționale și spirituale de astăzi? Aveți materialul pentru aceasta? Ce puteți face de fapt? Pe baza principiilor dumneavoastră, care sunt probabil principii socialiste bune, puteți înființa școli pentru cele mai largi mase, puteți înființa instituții pentru educarea sau formarea post-școlară*. Puteți organiza tot ce ați organiza din buna dumneavoastră voință. Dar aveți materialul necesar pentru ca ceea ce doriți să răspândiți cu bună credință să faceți să fie cu adevărat un bun cultural, spiritual al poporului? Ne spuneți: Înființăm biblioteci, spectacole de teatru și muzică, expoziții, serii de prelegeri, centre de educație. Dar trebuie să vă întrebați: Ce cărți puneți în bibliotecile voastre? Ce fel de știință furnizați în seriile de prelegeri? Puneți în bibliotecile voastre acele cărți care au fost scrise din educația burgheză în declin. De la oameni

* *Volkshochschulen* – instituții publice de educație extrașcolară, ulterioară învățământului secundar (inferior sau superior), de pregătire generală sau formare/calificare profesională pentru tineri și adulți. (n.tr.)

care provin din educația burgheză lăsați să fie furnizată știința în instituțiile pentru educația post-școlară. Reformați formal sistemul de învățământ, dar turnați în noile forme ceea ce preluați ca vechi. De exemplu, spuneți: Ne străduim de mult timp să configurăm democratic educația și învățământul public. Până acum, statele au manifestat o atitudine mai degrabă negativă față de acest lucru, pentru că au vrut să educe oamenii să fie buni slujbași ai statului. – Da, dezaprobați să educați oamenii să fie buni slujbași ai statului, dar lăsați pe acești slujbași ai statului educe oamenii, pentru că până acum nu aveți altceva înspre care să vă îndreptați atenția decât acești slujbași ai statului ale căror cărți le puneți în bibliotecile voastre, al căror mod științific de gândire îl prezentați în seriile de conferințe, a căror întreagă obișnuință de a gândi vă inundă universitățile. – Puteți vedea de aici: problema trebuie abordată mult, mult mai profund în aceste timpuri serioase, mult mai profund decât este abordată astăzi dintr-o parte sau din alta.

Să ne uităm la detalii pentru a clarifica câteva lucruri. Să începem cu ceea ce numim școala publică [primară și secundară]. Socotesc ca ținând de școala publică tot ceea ce poate fi învățat omul atunci când a depășit simpla educație familială și când la această educație familială trebuie adăugată școala ca instituție de învățământ și educație. Pentru cel care cunoaște natura umană este clar că pentru nici un om în devenire, această școlarizare nu ar trebui să intervină în sistemul de dezvoltare umană mai devreme decât aproximativ momentul în care schimbarea dinților s-a încheiat. Aceasta este o lege la fel de științifică ca și alte legi științifice. Dacă, în loc să urmăm șabloane, am urma natura omului, atunci am lua ca regulă că odată cu încheierea schimbării dinților trebuie să înceapă educația școlară a copiilor.

Și atunci se pune problema după ce principii să se desfășoare această instruire școlară a copiilor. Trebuie să avem în vedere că cei care sunt cu adevărat capabili să gândească și să se străduiască cu dezvoltarea culturală ascendentă nu pot face astăzi în niciun alt fel decât să recunoască ceea ce se află în însăși natura umană ca fiind principiile care trebuie să se aplice în educația școlară și în instruirea școlară. Cunoașterea naturii umane de la schimbarea dinților la maturitatea sexuală trebuie să stea la baza tuturor principiilor educației primare și secundare. Din aceasta și multe lucruri similare veți putea vedea că dacă porniți de la această bază atunci nu poate rezulta altceva decât o școală unitară pentru toți oamenii; pentru că este de la sine înțeles că aceste legi, care se desfășoară în dezvoltarea umană între aproximativ al șaptelea și aproximativ al patru-sprezecelea până la al cincisprezecelea an, aceste legi sunt aceleași pentru toți oamenii. Și nimic altceva nu ar trebui să fie pus în discuție privind educația și instruirea decât să răspundem la întrebarea: Cât de departe trebuie să aduc un om ca om în al 14-lea sau al 15-lea an al său? Numai aceasta înseamnă să gândim pedagogic în educația primară și secundară. Dar numai aceasta înseamnă totodată să ne gândim la sistemul de învățământ într-un sens cu adevărat modern. Dar atunci rezultă că astăzi nu vom putea niciodată să ignorăm necesitatea de a o rupe cu vechiul sistem școlar într-un mod temeinic, radical, că va trebui să ne apucăm serios să organizăm conform cu dezvoltarea omului în devenire*, ceea ce va fi să-i învățăm pe copii în anii indicați. Pentru aceasta va trebui creată o anumită bază – ceva care, dacă există bunăvoință socială, nu va fi o idee

* În aceste conferințe Rudolf Steiner folosește preponderent exprimarea „der werdende Mensch” = „omul în devenire” în loc de termenii uzuali de „copil” sau „elev”. (n.tr.)

nebulosă despre viitor, ci poate fi abordat imediat în mod practic. Mai presus de toate, baza pentru acest lucru va trebui să fie creată prin a schimba total întregul sistem de examinare și instruire pentru profesorii înșiși. Când profesorul este testat în ziua de azi este așa că adeseori doar se constată dacă el știe lucruri pe care, dacă este puțin priceput, chiar dacă nu le știe le poate citi mai târziu în enciclopedie sau în manual. Acest lucru poate fi lăsat complet la o parte în examinarea cadrelor didactice. Prin aceasta însă va fi eliminată cea mai mare parte a ceea ce este acum conținutul examinării cadrelor didactice. Căci în ceea ce trebuie să ia locul examinărilor de astăzi, va fi de constatat dacă persoana care are de-a face cu educarea și învățarea oamenilor în devenire, poate stabili o relație personală activă cu acești oameni în devenire care să fie fructuoasă pentru oamenii în devenire, dacă poate cu întreaga sa mentalitate – dacă vreau să folosesc cuvântul foarte la modă – să se cufunde în sufletele și în întreaga ființă a oamenilor în devenire. Atunci, el nu va fi un învățător sau profesor de citire, profesor de aritmetică, profesor de desen și așa mai departe, ci atunci el va putea fi adevăratul formator al oamenilor în devenire.

Acest lucru va fi de văzut în toate așa-numitele examinări viitoare, care vor fi diferite de examinările de astăzi, că personalul didactic poate fi cu adevărat formator al omului în devenire. Aceasta înseamnă că profesorul va ști: Eu trebuie să îl învăț în așa sau așa fel pe om, dacă este ca el să învețe să gândească; eu trebuie să îl învăț în așa sau așa fel pe om dacă este ca el să dezvolte lumea sentimentelor, care de altfel, este intim legată de lumea memoriei, lucru pe care foarte puțini oameni îl cunosc astăzi pentru că majoritatea savanților de astăzi sunt cei mai proști psihologi. Profesorul trebuie să știe ce trebuie să îl învețe pe om dacă este ca voința să se dezvolte în așa fel încât din germenii pe care omul îi asimilează între al 7-lea

și al 15-lea an să poată rămâne puternică pentru întreaga viață. Formarea voinței se realizează atunci când tot ceea ce înseamnă exerciții fizice și artistice practice, se fac în așa fel încât să fie adaptate la entitatea în devenire a omului. Omul va fi cel asupra căruia trebuie îndreptată scrupulozitatea celui care este învățătorul, profesorul oamenilor în devenire.

Și așa se va vădi cum putem folosi tot ceea ce este cultura umană convențională: limbi, citit, scris. Acest lucru poate fi folosit cel mai bine în acești ani (între 7 și 14 ani), pentru a dezvolta gândirea omului în devenire. Gândirea este cel mai exterior lucru la om, oricât de ciudat ar suna astăzi, și trebuie să fie dezvoltată tocmai de ceea ce ne plasează în organismul social. Gândiți-vă doar că omul nu aduce pe lume prin nașterea sa aptitudinea pentru citit și scris, ci că acest lucru este bazat pe viața în comun a oamenilor. Și astfel, tocmai pentru dezvoltarea gândirii va trebui să înceapă relativ devreme predarea rezonabilă a limbilor străine; desigur, nu acele limbi care au fost vorbite în timpuri vechi, ci acele limbi pe care le vorbesc popoarele civilizate de astăzi cu care trăim împreună. Predarea limbilor străine într-un mod rezonabil, nu urmând nebunia gramaticală care se practică astăzi în școlile secundare, predarea limbilor străine trebuie să se facă începând de la cel mai jos nivel școlar.

Apoi va fi important ca predare să se facă într-un mod conștient, care merge pe simțire și memoria legată de ea. În timp ce tot ceea ce se referă la aritmetică și geografie – și copiii pot asimila extraordinar de mult în această privință, dacă o faci în modul corect – se află la mijloc între ceea ce este de genul gândirii și ceea ce este de genul simțirii, asupra a ceea ce este de genul simțirii acționează tot ceea ce poate fi asimilat prin memorie. Așadar, tot ceea ce este de predat de exemplu ca lecții de

istorie, ceea ce avem să-i învățăm spunându-le fabule, povești și așa mai departe. Nu pot decât să sugerez câteva lucruri.

Apoi însă se pune problema să ne ocupăm de o cultură specială a voinței în acești ani. În acest scop trebuie folosit tot ceea ce este exercițiu fizice și artistic. În această chestiune vom avea nevoie de ceva complet nou în acești ani. Începutul s-a făcut în ceea ce numim euritmie. Astăzi vedeți multă cultură fizică în decadentă, în declin, dar multora le place. Acolo vrem să punem ceva – pentru care am avut până acum doar ocazia să îl arătăm lucrătorilor din Waldorf-Astoria, prin tratarea plină de înțelegere a acestei chestiuni de către dragului nostru domn Molt [6] – vrem să punem ceva acolo care dacă este predat omului în devenire, este nu doar simpla gimnastica fizică, ci cu adevărat cultura fizică însuflețită [7]. Numai aceasta poate genera o astfel de voință, care-i rămâne omului apoi de-a lungul vieții, în timp ce toate celelalte culturi ale voinței au particularitatea că în cursul vieții sunt slăbite prin diferitele incidente și experiențe de viață. În special în acest domeniu va fi necesar să se procedeze eficient. Vom crea conexiuni în sistemul de predare la care nimeni nu se gândește astăzi, de exemplu lecții de desen cu geografie. Ar fi de o importanță imensă pentru omul în creștere dacă, pe de o parte, ar primi lecții de desen cu adevărat judicioase, dar în aceste lecții de desen ar fi instruit să deseneze, să spunem, globul din cele mai diverse părți, să deseneze configurația pământului cu munții și râurile sale și apoi pe de altă parte să deseneze din punct de vedere astronomic, sistemul planetar și așa mai departe. Bineînțeles, va trebui să introduceți acest lucru la vârsta potrivită, nu începând cu copilul de 7 ani; dar înainte de a ajunge la 14-15 ani nu numai că este posibil, ci este un lucru care acționează extrem de bine-făcător pentru omul în devenire, dacă se face în mod corect, poate începând din al 12-lea an.

Pentru dezvoltarea puterilor sufletești care țin de sentimente și dezvoltarea memoriei va fi atunci necesar să se dezvolte deja în cel mai tânăr om o viziune vie asupra naturii. Această viziune vie asupra naturii, știți cum am vorbit adesea despre ea și cum am rezumat multe considerații în cuvintele: Din păcate, există astăzi mulți oameni în rândul populației urbane care dacă sunt conduși afară pe câmp, nu pot deosebi un grâu de o secară. Nu contează numele, ci contează relația vie cu lucrurile. Pentru cel care are o privire de ansamblu asupra naturii umane este ceva enorm ceea ce pierde omul dacă nu învață la timpul potrivit – iar dezvoltarea capacităților umane trebuie să se petreacă întotdeauna la timpul potrivit – dacă nu învață astfel de distincții la timpul potrivit, dacă nu învață – știți că o spun doar în sens simptomatologic – să distingă bobul de grâu de bobul de secară. Ce am în vedere aici cuprinde desigur foarte, foarte multe lucruri.

Ceea ce am explicat acum în mod didactico-pedagogic pentru instrucția școlară publică va avea, conform logicii faptelor, drept consecință ceva foarte precis și anume că nimic nu va juca un rol în predare care să nu se păstreze într-o formă sau alta pentru întreaga viață, în timp ce astăzi de regulă joacă un rol doar ceea ce se condensează în capabilități. Ceea ce face cineva în învățarea cititului se condensează în capabilitatea de a citi; ceea ce se face în învățarea aritmeticii se condensează în capabilitatea de a calcula. Dar gândiți-vă cum este în privința lucrurilor care merg mai mult pe sentiment și memorie: în acest caz copiii de astăzi învață de fapt extrem de mult doar pentru a-l uita, doar pentru a nu-l avea în viață. Aceasta va fi ceea ce va caracteriza în mod deosebit educația în viitor, că toate lucrurile care sunt predate copilului vor și rămâne în om pentru toată viața.

Am ajunge apoi la întrebarea ce să facem cu omul odată ce el a depășit învățământul secundar unitar și urcă mai departe în viață. Vedeți, despre acesta este vorba, că trebuie depășite toate aspectele nesănătoase ale vechii vieți intelectuale, care tocmai pornind de la educație cascadează teribila prăpastie dintre clasele de oameni.

Grecii, romanii, au putut dobândi o educație care era luată din viața lor, care de aceea îi și conecta la viața lor. În zilele noastre, nu există nimic care să ne conecteze pe noi, oamenii, în cei mai importanți ani la viața noastră care este de un alt gen; ci mulți oameni, care apoi ajung în poziții de conducere, de cârmuire a vieții, învață astăzi ceea ce au învățat grecii și romanii; prin aceasta ei sunt ruși de viață. Și, pe deasupra, acestea sunt din punct de vedere spiritual lucrurile cele mai neeconomice care pot exista. Și astăzi am ajuns la un punct în evoluția omenirii – numai că oamenii nu știu acest lucru – în care este absolut netrebuincios pentru relația noastră cu antichitate ca noi să mai fim educați mai cu seamă în această antichitate; căci ceea ce are nevoie omenirea la nivel general din antichitate a fost de mult încorporat în educația noastră în așa fel încât ni-l putem însuși chiar dacă nu suntem instruiți de-a lungul multor ani să trăim într-o atmosferă care ne este străină. Ceea ce ar trebui să avem de la greci și romani mai poate fi încă desăvârșit, a și fost desăvârșit și în ultima vreme, dar aceasta este o chestiune pentru erudiți, nu are nimic de-a face cu educația socială generală. Dar ceea ce este de preluat din antichitate pentru educația socială generală a fost adusă atât de mult până la capăt prin munca spirituală a timpului trecut, este atât de mult prezentă încât este suficient să iei corect ceea ce este acolo, nu ai nevoie să înveți greaca și latina astăzi pentru a te adânci în antichitate; nu ai nevoie și nu te ajută la lucruri importante. În această privință amintesc doar că am fost nevoit să spun, ca să

nu apară neînțelegeri grave în acest domeniu, că domnul Wilamowitz [8] este cu siguranță un expert foarte însemnat în greacă, dar că a tradus dramele grecești în așa fel încât este oribil, îngrozitor, în timp ce, desigur, toată publicistica și erudiții prezentului admiră aceste traduceri.

Acest lucru va trebui să îl învățăm: în prezent să-l lăsăm pe om să ia parte la viață; și veți vedea că dacă în prezent creăm educația în așa fel încât omul să poată lua parte la viață și totodată suntem capabili să procedăm economic, eficient cu predarea, atunci poate fi cazul că îi dăm omului cu adevărat o educație vie. Și acest lucru va face de asemenea posibil ca cei care înclină înspre munca manuală să participe și la această educație pentru viață, care trebuie să înceapă după vârsta de 14 ani. Trebuie să fie creată posibilitatea ca cei care se îndreaptă de timpuriu către meserii sau meșteșuguri să poată participa și la ceea ce duce la o capacitate de a înțelege viața. În viitor, înainte de vârsta de 21 de ani, va trebui să nu îi fie predat omului nimic din ceea ce este doar rezultat al cercetării, care vine numai din specializarea în domeniul științific. Până atunci, trebuie inclus în lecții ceea ce este procesat până la capăt, ceea ce a fost aprofundat. Atunci putem ajunge să lucrăm extrem de economic. Numai că trebuie să avem o idee clară în pedagogie despre ce înseamnă economie didactic-pedagogică. Mai presus de toate, nu poți fi leneș dacă vrei să lucrezi economico-pedagogic. V-am atras de mai multe ori atenția asupra experiențelor pe care le-am avut eu personal. Mi s-a dat un tânăr oarecum slab la minte care avea 11 ani [9]. Prin economie pedagogică am reușit după doi ani să-l aduc dincolo de ceea ce ratase până în al unsprezecelea an, când încă nu putea face nimic. Dar am reușit atunci acest lucru numai prin faptul că am luat în considerare trupescul și sufletescul în așa fel încât lecțiile au fost desfășurate în cel mai economic mod imaginabil. Acest

lucru a fost adesea realizat petrecându-mi eu însumi trei ore de pregătire, pentru a-i preda omului în așa fel încât ceva care altfel în cazul lui ar fi luat ore întregi, să-l pot face să învețe într-o jumătate de oră sau un sfert de oră, pentru că aceasta era necesar pentru starea sa trupească. Gândind social, se poate adăuga: am fost obligat la acea vreme să fac toate acestea pentru un singur băiat, alături de el mergând alți trei, care nu erau de tratat în acest fel. Dar gândiți-vă, dacă am avea un sistem de educație socială făcut într-un mod înțelept, ar fi posibil să ne ocupăm așa de mulți astfel de oameni; căci nu este nici o diferență dacă să tratezi în acest mod economic unul sau patruzeci de băieți. Nu m-aș plânge de numărul de elevi din școală; dar acest a nu mă plânge este legat de principiul economiei în predare. Dar trebuie să știi: Până în la vârsta de 14 ani, omul nu judecă, iar dacă îi ceri să judece, îi distrugi creierul. Mașina de calcul de astăzi, care pune judecata în locul învățării aritmeticii pe bază de memorie, este un lucru dăunător în pedagogie; distruge, face creierul omenesc decadent. Judecata omului o putem cultiva abia de la vârsta de 14 ani. După aceea trebuie să intre în lecții acele lucruri care face apel la judecată. Atunci pot așadar fi introduse toate acele lucruri care se referă de exemplu la înțelegerea logică a realității. Și veți vedea că atunci când în viitor ucenicul tâmplar sau ucenicul mecanic va sta împreună în instituțiile de învățământ cu cel care poate va deveni el însuși profesor, atunci va fi ceva care este o școală specializată, dar cu toate acestea tot este una unitară. Numai în această școală unitară va fi tot ceea ce trebuie să fie înăuntrul ei pentru viață. Altfel, dacă nu ar fi înăuntrul ei, am intra în dezastrul social chiar mai mult decât suntem acum. Întreaga instrucție trebuie să ofere cunoștințe pentru viața practică. Va fi de predat la grupa de vârstă de la 15 la 20 de ani, dar într-un mod rezonabil, eficient, tot ce intră în tratatarea subiectelor de

agricultură, meșteșuguri, industrie, comerț. Niciun om va avea voie să treacă prin această perioadă de vârstă fără să-și facă o idee despre ceea ce se întâmplă în agricultură, comerț, industrie și meșteșugărie. Aceste lucruri vor trebui să fie fundamentate ca discipline care sunt infinit mai necesare decât multe din lucrurile care acum umplu orele de curs ale acestor ani de viață.

Apoi, la această grupă de vârstă, vor trebui să fie introduse toate acele lucruri pe care aș dori să le numesc acum o chestiune de viziune asupra vieții. Aceasta va include, mai presus de toate, cunoștințe istorice și geografice, tot ceea ce se referă la cunoașterea naturii, dar întotdeauna cu referire la om, astfel încât omul să învețe să cunoască omul pornind din Univers.

Printre oamenii instruiți în acest fel se vor număra și cei care, dacă sunt mânați de celelalte condiții sociale să devină lucrători cu spiritul*, pot fi instruiți în toate domeniile posibile în școlile speciale de muncă cu spiritul. Vedeți dumneavoastră, în aceste instituții, unde astăzi oamenii sunt pregătiți ca specialiști, se procedează extrem de neeconomic. Știu că mulți nu vor fi de acord cu acest lucru, dar se procedează într-un mod extrem de neeconomic și, mai presus de toate, se afirmă cele mai curioase concepții care decurg din viziunea în declin asupra lumii. Am tăit eu însumi experiența că oamenii s-au entuziasmat pentru înlocuirea cursurilor cu seminare la disciplinele care țin de istorie și istoria literaturii din universități, iar astăzi încă mai putem avea experiența că se spune: cursurile ar trebui să ocupe cât mai puțin spațiu, dar ar trebui să existe multe seminare.

* În limba germană cuvântul „geistig”=„spiritual” și substantivului „Geist”=„spirit”, se folosesc în mod uzual și pentru ceea ce în română denumim „intelectual” și „intelect”. „Geistesarbeiter”= „lucrător cu spiritul” se referă la orice fel de muncă în care se lucrează cu spiritul (incluzând ceea ce înțelegem în romana prin munca intelectuală, munca cu intelectul sau cu mintea) (n.tr.)

Aceste seminare le cunoaștem. Se adună împreună adepți fideli ai conferențiarului, care învață strict conform instrucțiunilor acestui conferențiar să lucreze științific. Ei își fac munca acolo și sunt instruiți spiritual, „dresați”, în mod corespunzător. Și omul trăiește apoi consecința acestei instruirii spirituale. Tinde întotdeauna înspre acea instruire spirituală.

Este cu totul altceva atunci când omul în acei ani de viață în care urmează o educație de specialitate ascultă în mod liber cele expuse în prelegere într-o manieră rezonabilă și apoi are ocazia să se angajeze într-o discuție liberă în legătură cu ceea ce a fost prezentat în prelegere. Pot urma desigur exerciții, dar accentul exagerat pe seminare trebuie să înceteze. Este doar ceva rămas din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care a mers pe dresare și nu pe dezvoltarea liberă a omului.

Mai presus de toate, însă, atunci când vorbim despre acest nivel de educație, trebuie spus că o anumită educație de bază trebuie să fie același pentru oamenii din toate clasele. Dacă este să devină medic, jurist, profesor la un Gimnaziu sau la o Școală reală – aceste instituții desigur nu vor mai exista în viitor – aceasta ține de un aspect; în același timp, fiecare trebuie să asimileze ceea ce este educația generală a omului. Trebuie să ai posibilitatea de a dobândi acest lucru, fie că devii medic sau constructor de mașini, sau arhitect, sau chimist, sau inginer; trebuie să ai ocazia de a dobândi aceeași educație generală, fie că devii lucrător spiritual sau lucrător manual. Acest lucru a primit puțină atenție până în prezent. Cu toate acestea, la unele școli superioare s-au îmbunătățit multe lucruri în comparație cu vremurile anterioare. Când eram la Viena, la Școala Superioară Tehnică, un profesor ținea prelegerii despre istoria generală. Începea în fiecare semestru să conferențieze despre această istorie generală; după a treia sau a cincea prelegere se oprea – atunci nu mai rămăsese nimeni prezent acolo. Apoi era un

profesor de istorie literară la acea Școală Superioară. Acestea erau mijloacele ca pe lângă ceea ce era tehnic să asimilezi și ceva general uman. La aceste cursuri despre istoria literaturii, care, atunci când au apărut, erau urmate de exerciții de vorbire, de prezentare orală – așa cum, de exemplu, încă făcea Uhland – la acest curs de literatură, a trebuit mereu să târăsc pe cineva cu mine, pentru că era ținut doar dacă erau prezente două persoane. Nu îl puteai face să continue decât aducând la curs încă o persoană; era aproape întotdeauna una diferită. În afară de acestea erau prevăzute practic, pentru ceea ce are nevoie omul pentru condițiile generale de viață, doar prelegeri de drept constituțional și statistică. După cum am spus, lucrurile de genul acesta s-au îmbunătățit; dar nu s-a îmbunătățit încă ceea ce ar trebui să fie prezent ca impuls în întreaga noastră viață socială. Va fi însă mai bine dacă se creează posibilitatea în privința a tot ceea ce ar trebui să educe într-un mod general-uman, să nu fie configurat în așa fel încât să fie inteligibil doar pentru cei care au o bază tehnică specifică, ci așa cum este inteligibil în mod general-uman. M-am întrebat adesea de ce oamenii îmi ponegresc așa conferințele antroposofice. Pentru că dacă oamenii ar fi mers pe partea pozitivă, ar fi putut spune: Ei bine, ce antroposofie este acolo, nu ne pasă de asta, dar tot ce spune el cu privire la lucrurile științifice, lucruri pe care oamenii le laudă enorm atunci când sunt prezentate de oameni de știință, aceasta este în fond suficient. Pentru că dumneavoastră știți cu toții că aceste conferințe au fost de fapt mereu presărate cu popularizări ale cunoștințelor naturale. Dar pentru mulți oameni nu este vorba de a accepta pozitivul, ci de a ponegri ceea ce ei nu și-au dorit. Dar ceea ce ei nu doreau tocmai că era potrivit, prin formarea gândirii, prin întregul mod de a fi tratat, inclusiv de exemplu, tot ceea ce este necesar din punct de vedere științific, să ia cu ei pentru o cunoaștere umană generală

educativă, astfel încât lucrătorul manual să o poată avea la fel de bine ca și savantul; astfel încât era inteligibilă în general și ca știință naturală. Uitați-vă la celelalte strădanii înspre o viziune asupra lumii. Credeți că, de exemplu, la întâlnirile moniste oamenii pot înțelege ceva dacă nu au o bază științifică? Nu, ei doar trăncănesc atunci când nu o au. Ceea ce s-a făcut aici ca antroposofie este ceva care poate transforma cunoștințele naturale, inclusiv cunoștințele istorice, astfel încât să poată fi înțelese de toată lumea. Gândiți-vă cât de ușor de înțeles poate fi pentru toată lumea ceea ce eu am dezvoltat mereu istoric ca fiind un mare salt la mijlocul secolului al XV-lea. Cred că acest lucru poate fi de înțeles pentru toată lumea. Aceasta însă este baza fără de care nu se poate înțelege deloc întreaga mișcare socială a prezentului. De aceea oamenii nu o înțeleg, pentru că nu știu cum a devenit omenirea începând de la mijlocul secolului al XV-lea. Când dezvolți astfel de lucruri, oamenii vin și îți spun: Natura nu face salturi; deci, greșești să consideri un astfel de salt în dezvoltare în secolul al XV-lea. – Această propoziție stupidă, „natura nu face salturi”, este preluată și redată iar și iar. Natura face continuu salturi: saltul de la frunza verde la sepala în formă diferită, saltul de la sepală la petală. La fel este și dezvoltarea vieții umane. Cine predă istoria nu în conformitate cu minciuna convențională lipsită de sens a istoriei, ci în conformitate cu ceea ce sa desfășurat cu adevărat, știe că întreaga constituție mai fină a omului la mijlocul secolului al XV-lea a devenit altfel decât era înainte. Și ceea ce se petrece astăzi este desfășurarea a ceea ce omenirea a cuprins în centrul ei începând de atunci. Dacă se vrea să se înțeleagă ce este mișcarea socială astăzi, trebuie să se recunoască astfel de legi în dezvoltarea istorică.

Nu trebuie decât să vă gândiți la felul în care tratăm lucrurile aici și vă veți spune: Nu necesită cunoștințe speciale,

sau în sensul vechi să fii o persoană educată pentru ca să le înțelegi; toată lumea le poate înțelege. Exact aceasta va fi cerința pentru viitor, aceea de a nu dezvolta filosofii, viziuni asupra lumii care pot fi înțelese numai de cei care au trecut printr-o anumită formare de un nivel înalt. Luați astăzi ceva filosofic în mâinile dumneavoastră, să spunem de Eucken, Paulsen [10] sau altceva din care vreți să vă instruiți, sau una dintre acele texte universitare de psihologie. Dacă iei în mână aceste cărți de groază, le vei lăsa repede din mână, pentru că cei care nu sunt instruiți profesional pe această specialitate nu înțeleg nici măcar limbajul care este folosit acolo. Acesta este un lucru care poate fi realizat ca formă educativă la nivel general numai dacă reorganizăm temeinic întregul sistem de educație și instruire în sensul pe care am încercat să îl indică astăzi.

După cum puteți vedea, și pentru acest domeniu se poate spune: Marea socoteală avem de încheiat aici, nu o socoteală mică. Ceea ce trebuie să se întâmple este ca în predare, în educație, să fie dezvoltate imbolduri sociale, sau mai bine spus instincte sociale, astfel încât omul să nu treacă pe lângă om ignorându-l. Atunci se vor înțelege oamenii pe deplin – astăzi profesorii ignoră elevii și elevii ignoră profesorul – astfel încât să se dezvolte o relație viabilă. Dar aceasta se poate întâmpla doar dacă tragi o linie sub ceea ce este vechi. Și se poate face. Nu este deloc imposibil pe baza faptelor, ci este respins doar pe baza prejudecăților umane. Oamenii nu-și pot deloc imagina că lucrurile se pot face și altfel decât până acum. Oamenii au o teamă colosală că ar putea pierde ceva din cele vechi tocmai în domeniul vieții spirituale. N-ai crede ce frică îngrozitoare au oamenii față de aceasta. Desigur, ei nu pot nici cuprinde cu vederea lucrurile. De exemplu, ei nu pot cuprinde cu privirea ceea ce se poate realiza prin predarea economică. Am spus-o de multe ori: în trei-patru ore – trebuie doar să alegi vârsta

potrivită –, în trei până la patru ore poți conduce tinerii de la începutul geometriei, linia dreaptă și unghiul, la teorema – numită odinioară cheia problemelor – lui Pitagora. Și ar trebui să vedeți câtă bucurie au oamenii când li se clarifică dintr-o dată, ca urmare a trei-patru ore de lecții, teorema lui Pitagora! Dar gândiți-vă cât nonsens se face adesea în lecțiile de astăzi înainte ca oamenii să ajungă la această teoremă! Ideea este că am irosit enorm de multă muncă spirituală, iar acest lucru se vedește apoi în viață, radiază asupra întregii vieți și radiază până în cele mai practice domenii ale vieții. Astăzi este necesar ca oamenii să se decidă să regândească aceste lucruri până în temelii. Altfel, ajungem doar mai departe în declin, dar nicio-dată la ascensiune.

Ei bine, sper ca despre aceste lucruri să vă pot vorbi din nou în viitorul apropiat.

CONFERINȚA a II-a

Stuttgart, 18 mai 1919

Nu voi continua astăzi în sensul în care se înțelege de obicei când se vorbește despre continuarea unor considerații, ceea ce am pus aici în discuție duminica trecută. Atunci am încercat, în măsura în care acest lucru a fost posibil într-o manieră doar schițată, să explic într-un mod preliminar formal-pedagogic cum ar trebui gândită structura unei vieți spirituale și didactice care este separată de viața de stat și cea economică; cum într-un mod diferit decât până acum, atunci când are loc o astfel de separare, așa-numitele materii individuale de predat ar trebui să fie folosite pentru alcătuirea a ceea ce profesorilor, educatorilor, ar trebui să le rezulte ca un fel de pedagogie antropologică, sau mai bine spus ca un fel de activitate eficientă antropologico-pedagogică. Am semnalat deja atunci că un lucru esențial pentru viitor ar fi formarea profesorilor și mai ales examinarea a ceea ce trebuie să arate dacă o persoană este potrivită pentru a fi profesor sau educator.

Voi rezerva continuarea directă a chestiunilor formal-pedagogice pentru o analiză ulterioară. Astăzi voi încerca să vă ofer continuarea celor precedente într-un cu totul alt mod. Voi încerca să vă arăt, așa cum trebuie să mă gândesc eu pe baza forțelor evoluției vremurilor că ar fi necesar să vorbim astăzi, să spunem de pildă la consfăturile profesorilor sau în ocazii similare care doresc cu adevărat să slujească vremurilor. În prezentul nostru este realmente așa, că dacă vrem să ieșim din confuzie și haos, despre multe lucruri ar trebui astăzi să vorbim cu totul altfel decât ne imaginăm pe baza obișnuințelor de gândire pe care le-am moștenit.

Astăzi, și la întrunirile profesorilor, așa cum vă pot dovedi exemple evidente, oamenii continuă să vorbească, aş spune, pe vechia cale bine bătătorită, în timp ce o educație cu adevărat liberă a viitorului ar putea fi inițiată numai dacă educatorii și profesorii ar fi ridicați la acel nivel la care se obține o imagine de ansamblu a sarcinilor cu adevărat mari ale prezentului nostru imediat, într-atât încât aceste mari sarcini să poată fi apoi dezvoltate în implicațiile lor, în special pentru sistemul de învățământ și educație. Desigur, modul în care vă voi vorbi astăzi nu va unul pe care să vreau să-l prezint ca fiind decisiv sau chiar cumva exemplar. Dar aş dori să indic, ca să spunem așa, regiunea în care ar trebui să le vorbim astăzi profesorilor, pentru ca acești profesori să primească impulsul de a se angrena din proprie inițiativă într-un sistem de educație liber. Tocmai acești dascăli ar trebui să fie ridicați la sarcinile mari și cuprinzătoare ale vremii; în primul rând profesorii ar trebui să înțeleagă ce forțe se ascund de fapt în evenimentele mondiale de astăzi; care sunt forțele pe care trebuie să le știm ca provenind din cele vechi și care trebuie eradicate; care forțe ies la iveală din temeliiile existenței noastre actuale și care necesită o îngrijire deosebită. Astăzi ar trebui să le fie oferită profesorilor o anumiță, aş spune, în sensul cel mai bun, cel mai ideal, considerare cultural-politică, care ar putea deveni fundamentală pentru impulsurile care ar trebui să le devină proprii profesorilor. Ar trebui de exemplu, mai presus de toate să se înțeleagă că pedagogia noastră la toate nivelurile de predare și instruire este infinit sărăcită, și ar trebui să se înțeleagă care sunt cauzele acestei sărăcirii. Mai presus de toate, această pedagogie și-a pierdut legătura directă cu viața. Pedagogul vorbește astăzi despre tot felul de lucruri metodice, și vorbește mai presus de toate despre marea binefacere pentru învățământ prin faptul că este sub conducerea statului. Probabil că va continua să vorbească

despre aceste binefaceri, aş putea spune, aproape automat, chiar şi dacă va fi înţeles deja ceva în teorie despre necesara tripartiția a organismului social. În nici un timp obișnuințele de gândire care, aş putea spune, se desfășoară automat, nu au fost atât de puternice ca în timpul nostru, şi această desfășurarea automată a obișnuințelor de gândire este deosebit de evidentă în formarea ideilor pedagogice. Aceste idei pedagogice au suferit de ceva de care nu am reuşit încă să scăpăm în timpurile moderne, dar de care trebuie să scăpăm. Da, există astăzi întrebări la care pur şi simplu nu se poate răspunde așa încât să spui: Conform experienței trecute este posibil acest lucru sau altul. Imediat din inimi, din sufletele oamenilor va apărea ezitarea. Astăzi există nenumărate întrebări la care trebuie să răspundem în așa fel încât să ne spunem: Nu trebuie oare să se întâmple una sau alta dacă vrem să ieşim din confuzie şi haos? Şi atunci avem de-a face cu chestiuni de voință, în care nu îşi are locul în noi şovăirea intelectului, care adesea pare justificată, în așa-numita experiență. Căci o experiență are valoare numai dacă a fost prelucrată în mod corespunzător de voință. Există multă experiență astăzi – dar puțină experiență care a fost lucrată de voință în mod corespunzător. Se spun multe mai ales în domeniul pedagogiei, la care, luate numai din punctul de vedere al științei intelectuale, nici nu se poate obiecta foarte mult, care, din punctul ei de vedere, sunt chiar inteligente. Dar astăzi este vorba de a recunoaște ceea ce este de fapt important: mai presus de toate, de a recunoaște cum pedagogia noastră a devenit străină de viață.

Aş dori să fac şi aici o remarcă personală. La Berlin în urmă cu aproximativ douăzeci şi trei de ani, a fost înființată o asociație pentru pedagogia universitară. Preşedintele acestei asociații pentru pedagogia universitară era astronomul Wilhelm Förster [11]. Am făcut şi eu parte şi din această asociație. A trebuit

să ținem o serie de conferințe în această asociație. Cele mai multe dintre aceste conferințe au fost ținute în așa fel încât te făceau să crezi că era necesar doar să cunoști anumite lucruri formale despre tratarea diferitelor științe și gruparea științelor individuale în facultăți sau altele asemenea. Eu am încercat – dar și la vremea aceea a fost puțin înțeles – să atrag atenția asupra faptului că o universitate nu ar trebui să fie altceva decât o porțiune din viața generală; că, mai presus de toate, cei care vor să vorbească ceva despre pedagogia universitară trebuie să pornească de la întrebarea: În ce situație a vieții, din punct de vedere al istoriei lumii, ne aflăm în prezent în toate cele mai diverse domenii și ce avem de observat ca impulsuri din cele mai diverse domenii ale vieții, pentru a le lăsa să radieze în universitate, astfel încât să putem face dintr-o universitate o porțiune din viața generală? Dacă astfel de lucruri nu sunt puse în aplicare în abstract, ci în mod concret, atunci reies cele mai variate puncte de vedere pentru limitarea, să spunem, a timpului care urmează să fie dedicat uneia sau alteia dintre așa-numitele discipline; atunci rezultă și modul în care una sau alta din discipline poate fi tratată. În momentul în care se vrea să facă o astfel de limitare doar din ceea ce lucrează pedagogia adesea astăzi, în acel moment totul eșuează; instituțiile de învățământ în cauză sunt concepute pentru a nu fi nimic altceva decât instituții de formare pentru oameni străini de lume.

Dar care sunt motivele cu totul interioare, motivele interioare profunde, că toate acestea au devenit așa? Cu cât s-a ridicat în timpurile moderne marea dezvoltare a gândirii orientate științific, cu atât această gândire științifică, care, da, pe de o parte a ajuns într-un mod magnific să înțeleagă omul absolut ca ființă naturală, totuși a tăiat practic orice cunoaștere reală a omului; acea cunoaștere a omului despre care am vorbit recent ca fiind cea mai necesară pentru pedagogul autentic; acea

cunoaștere a omului care recunoaște omul viu în întreaga sa existență, dar nu așa cum este atât de des prezentat astăzi, doar formal, ci conform esenței sale interioare, mai cu seamă conform esenței sale evolutive. Există un simptom, pe care l-am menționat adesea și aici, al acestei enorme înstrăinări de om a pedagogiei moderne. Dacă spui astfel de lucruri astăzi, s-ar putea să fii învinuit de un paradox. Dar ele trebuie rostite astăzi, pentru că sunt absolut necesare. Din pierderea cunoașterii cu adevărat vii a omului s-a născut acea tendință dezolantă, sterilă, care astăzi se afirmă ca o ramură a așa-numitei psihologii experimentale – împotriva căreia, per se, nu am nimic. Așa-numitele examinări ale celor capabili – o adevărată imagine de groază a ceea ce este cu adevărat fructuos în domeniul educației. Poate v-am descris adesea [12] cum prin modalități experimentale exterioare, memoria, chiar și mintea și alte lucruri din om trebuie să fie testate, astfel încât să se poată afla prin mijloace exterioare de înregistrare dacă cineva are o memorie bună sau rea, un intelect bun sau slab. Într-un mod pur mecanic, prezentându-i propoziții și lăsându-l să le completeze, sau procedând într-un alt mod similar, încearcă să-și facă o idee despre ce capacități are în el un om în devenire. Acesta este un simptom al faptului că orice relație directă de om la om, singura care poate fi fructuoasă, a fost uitată în cultura noastră. Este simptomul a ceva dezolant care a putut să se dezvolte, și care acum este admirat ca un progres deosebit, această testare a capacităților care a răsărit din așa-numitele laboratoare psihologice ale noilor universități. Până când nu vom înțelege cum trebuie să ne întoarcem la o cunoaștere intuitivă a ființei umane, în special a ființei umane în devenire, cunoaștere ce se dobândește pornind în mod nemijlocit de la om, până când nu vom depăși această dezolantă instaurare și în acest domeniu a unei prăpastii între om și om, nu vom putea înțelege ce înseamnă să

creezi o pedagogie plină de viață pentru o viață spirituală liberă. Ar trebui să fie măturată din instituțiile noastre de învățământ toată experimentarea cu omul pentru a afla ceva pedagogic. Ca bază pentru o psihologie rezonabilă, consider psihologia experimentală ca fiind de valoare; dar așa cum s-a strecurat astăzi în pedagogie, chiar și în sălile de judecată, ea este distrugere pentru ceea ce trebuie să se dezvolte ca sănătos: oameni pe deplin dezvoltați, care nu sunt separați printr-o prăpastie de alți oameni pe deplin dezvoltați. Am adus lucrurile până acolo încât am exclus din aspirația noastră culturală tot ceea ce este omenesc. Trebuie să o aducem să includă din nou acest omenesc. Și trebuie să ne adunăm curajul să facem un front energic împotriva multor lucruri care tot mai mult au fost admirate în timpurile moderne ca o mare realizare; altfel, nu vom înainta niciodată. Prin urmare, acei oameni care astăzi ies din universități ca profesori pentru ca apoi să educe oameni sunt adesea înzestrați cu cele mai greșite viziuni asupra ființei umane, deoarece nu primesc viziuni reale, deoarece viziunile reale au fost înlocuite cu ceva atât de superficializat, de lipsit de profunzime ca această determinare experimentală a capabilităților. Acest lucru ar trebui recunoscut ca un simptom al decăderii. Trebuie să căutăm în noi posibilitatea de a evalua capabilitățile unui om, pentru că el este om și noi înșine suntem oameni. Și ar trebui să înțelegem că orice altă metodă este dezastruoasă pentru că stinge capacitatea de a fi plin de înțelegerea nemijlocită, vie a omului, care este atât de necesară dacă vrem să progresăm într-un mod salutar.

Aceste lucruri nu sunt văzute deloc astăzi. Ele trebuie mai presus de toate să fie văzute dacă dorim să mergem mai departe. Cât de des s-a vorbit și aici despre aceste lucruri. Uneori s-a zâmbit la aceste sucituri, întoarse cu sus-n jos. Însă nici măcar nu s-a bănuț că lucrurile care au fost spuse, au fost spuse pentru

ca ele să devină cu adevărat o parte integrantă a vieții spirituale de astăzi. Dar astăzi important este nu să ascuți ceva ca pe un foileton, astăzi important este să înveți să distingi între ceea ce este doar, aş spune, remarcă plină de spirit şi observare, şi ceea ce poate conţine în sine germe pentru acţiune. Toată strădania aşa-numitei antroposofii, care se cultivă aici, culminează în ultimă instanţă cu construirea ideii de om, cu furnizarea cunoaşterii omului. De aceasta avem nevoie. De ea avem nevoie pentru că din cerinţele vremurilor trebuie să depăşim o situaţie tripartită care ne constrânge. Sunt trei tipuri de constrângere rămase din vremurile vechi. În primul rând, cea mai veche constrângere, care doar se maschează în diferite moduri în prezent, ca constrângere din partea preoţilor. S-ar progresa în examinarea situaţiei timpului nostru dacă s-ar recunoaşte mascarea, în ideile şi impulsurile de stat ale Europei şi Americii şi, de asemenea, ale Asiei, mascarea modernă a vechii constrângeri preoteşti, care a dispărut astăzi în privinţa faptelor exterioare, dar, din păcate, continuă încă să trăiască în ceea ce priveşte gândirea umană.

Ca o a doua constrângere, dezvoltată ceva mai târziu în evoluţia istorică a omenirii şi care astăzi apare tot sub diferitele deghizări, avem constrângerea politică.

Şi în al treilea rând, ca relativ cea mai târziu adăugată constrângere, avem constrângerea economică.

Omenirea trebuie să-şi croiască calea de ieşire din aceste trei impulsuri coercitive; Aceasta este sarcina ei imediată în prezent. Poate ieşi numai dacă, mai presus de toate, vede clar unde sunt reziduurile, unde sunt rămăşiţele a ceea ce sub diferite deghizări trăieşte astăzi printre noi, măştile acestor trei impulsuri coercitive ale umanităţii.

Mai înainte de toate, în ziua de azi privirea pedagogului trebuie să fie ridicată la acel nivel unde astfel de lucruri pot fi

discutate, unde cu lumina pe care o primești prin astfel de lucruri poți lumina în dezvoltarea contemporană, unde poți vedea pretutindeni cum o relație sau alta coercitivă este vârată într-un fapt sau altul contemporan. Abia atunci vor avea oamenii curajul avea să-și spună în ziua de azi: Întrucât pedagogia s-a izolat, ca să spunem așa, s-a retras în școală, a ajuns acolo că aduce idei atât de sucite – ceea ce este doar un simptom – ca testarea iscusințelor umane prin experimente. Dar oriunde astăzi se vorbește despre metoda pedagogică generală sau specială, vedem consecința acestei retrageri în interiorul zidurilor școlii în care statul a băgat cu forța, a înghesuit pedagogia, și această îndepărtare de viață. Niciodată nu poate una dintre ramurile principale ale vieții: spirituală, juridică sau politică, și economică să se dezvolte pe deplin în prezent – spun în mod expres în prezent, și mai ales în regiunea noastră – dacă aceste trei ramuri nu sunt așezate pe propriul lor teren. Pentru Occidentul îndepărtat, pentru America și pentru Orientul îndepărtat este ceva diferit, dar tocmai pentru că este diferit, această chestiune trebuie recunoscută aici. Trebuie până la urmă să ajungem să gândim concret, să nu mai gândim abstract; altfel, cu privire la ceea ce este spațial, vom ajunge la o teorie de a face fericită omenirea întregului Pământ, ceea ce este un nonsens, sau la o situație stabilă de o mie de ani în ceea ce privește evoluția istorică, care este din nou un nonsens. A gândi concret în acest domeniu înseamnă a gândi pentru un anumit spațiu și pentru un anumit timp. Despre aceasta vom mai avea astăzi multe de discutat.

Privirea pedagogului trebuie să fie îndreptată spre aceste mari fenomene ale lumii, trebuie să poată cuprinde cu privirea, să poată înțelege ce se găsește în viața spirituală a prezentului, și ce trebuie să se schimbe în această viață a prezentului prin educarea a ceva cu totul diferit în oamenii în creștere față de

ceea ce a fost cultivat în timpurile recente. Ceea ce a fost cultivat în ultima vreme a dus, în special în domeniul pedagogic la cei care urmau apoi să activeze în munca pedagogică, la o specializare teribilă. Întâlnești foarte adesea în special la discursurile festive și la congresele oamenilor de știință și alte adunări academice, imnuri de slavă aduse specializării. Desigur, așa fi un neghiob dacă nu așa fi în stare să văd necesitatea acestei specializări în domeniul științei; dar ea are nevoie de o echilibrare, altfel vom crea prăpăstii între om și om, și nu vom mai sta plini de înțelegere ca om față de om, ci vom sta unii în fața altora neajutorați ca specialist față de specialist, neavând niciun alt mijloc de a crede în specialist decât faptul că el este într-un fel sau altul ștampilat de instituțiile existente. Dar eram pe calea de a introduce acest specialism din școală și în viață. Dacă confuzia prezentului ne va feri de nenorocirea ca, pe lângă tot felul de alți experți în sala de judecată să fie chemați, așa cum ar dori unii, și psihologi care să își desfășoare experimentele lor pe criminali – la fel cum se fac experimente pe tineri – aceasta rămâne de văzut. Spun aceste lucruri mai puțin împotriva lucrurilor în sine, ci împotriva modului în care s-au introdus în viața prezentului.

Așa stau lucrurile în domeniul pedagogiei, al educației școlare și în domeniul statului.

După scurtul timp în care s-a vorbit, indiferent dacă conținutul era contestabil sau nu, despre dreptul întemeiat lăuntric al omului – la acea vreme se numea drept natural – după acest timp relativ scurt a venit epoca în care oamenii au început să se jeneze să vorbească despre acest drept natural. Erai, desigur, un diletant dacă vorbeai despre acest drept natural, adică atunci când presupunei că existența omului ca individ uman este ea însăși ceva care stabilește ca atare dreptul, erai în acest caz un diletant și profesionist era doar să vorbești

despre dreptul istoric, adică despre ceea ce s-a dezvoltat istoric ca drept. Oamenii nu au avut curajul să consimtă la dreptul real; prin urmare, s-au limitat să supună considerării numai așa-numitul drept istoric. Acest lucru însă, îndeosebi pedagogul ar trebui să-l cunoască astăzi. Pedagogul ar trebui să fie introdus cu exactitate, mai ales în consfăturile profesorilor, în desfășurarea evenimentelor din secolul al XIX-lea, cum s-a pierdut conceptul de drept natural sau cum continuă el să trăiască cel mult în măști în dreptul de astăzi, și cum o anumită șovăială, șovăială interioară a oamenilor a rămas agățată de ceea ce este doar istoric. Cel care cunoaște situația, știe că impulsul principal – care nu se mai observă în zonele sale periferice, unde se strecoară în pedagogie – astăzi merge încă în direcția dreptului istoric; că oamenii își dau osteneala – ca să folosesc cuvintele lui Goethe – să nu vorbească despre dreptul care se naște odată cu noi. În conferințele pe care le-am ținut aici am subliniat adesea că în ziua de azi trebuie să facem în mod deschis și onest bilanțul, socoteala cea mare, nu cea mică. Prin urmare, nu trebuie să ne dăm înapoi de la a caracteriza în modul corect ceea ce trebuie eradicat, deoarece niciodată nu se poate construi din nou dacă nu avem o înțelegere clară a ceea ce a corupt obișnuințele umane de gândire și simțire.

Putem spune: În special în cultura noastră central-europeană este deosebit de vizibil cum o idee cu adevărat pozitivă a statului s-a prăbușit de la început. Oamenii au încercat să o înfăptuiască încă de la începutul secolului al XIX-lea; ea a pierit sub influența formațiunilor istorice care și-au exercitat impulsurile lor. Și fără ca oamenii care au fost implicați în ea să observe, în timp ce credeau că se îndeletnicesc cu știința fără prejudecăți, s-a ajuns la punctul în care ceea ce se practica se făcea numai în slujba statului sau a intereselor economice. Nu numai în administrarea științei, ci și în conținutul științei, și mai

ales în tot ceea ce a devenit știință practică, s-a revărsat ceea ce a venit prin influența statului. Acesta este motivul pentru care astăzi nu avem aproape nici o știință economică, deoarece gândirea liberă, lăsată în voia ei, nu s-a putut dezvolta. De aceea ne aflăm astăzi tocmai cu privire la cele mai importante legi ale vieții economice într-o asemenea poziție încât oamenii nu înțeleg deloc atunci când li se vorbește despre legi economice autentice. Și această influență se vede îndeosebi în modul în care pedagogia a ajuns în neorânduială, pedagogia la scară largă, care nu stă în viață, ci s-a retras din viață în sala de clasă. Niciodată se nu poate realiza o considerare vie, reală a unui lucru dacă doar se indică ceea ce trebuie aflat din afară și nu modul în care trebuie aflat. Ceea ce s-a dezvoltat în timpurile moderne, venerarea simplei experiențe exterioare, nu duce decât la confuzie mai ales atunci când se face în mod riguroas. Lucrul de care avem nevoie este să fim în stare să dezvoltăm și impulsurile interioare, care ne conduc la locul potrivit unde trebuie să facem experiența.

Vă amintiți că vinerea trecută [13] am atras atenția – într-un mod care, ce-i drept, nu a putut fi decât pe scurt în cadrul acestor conferințe – cum printr-un studiu al condițiilor economice europene de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, s-ar putea obține o clarificare deplină asupra modul în care ar trebui organizate în viitor cooperativele, care urmează să fie formate pornind din impulsuri de producție și consum. Dar spre acest unghi de considerare fundamental pentru întreaga viață europeană, care pornește de la ceea ce se poate afla atât de clar în vremea marii cotituri a timpurilor moderne în toate domeniile de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, ne putem îndrepta numai dacă dobândim marile puncte de vedere dintr-o considerație antroposofică fundamentală. Prin aceasta nu se

falsifică faptele, ci suntem îndreptați către acele puncte ale evoluției în care simptomele semnificative dezvăluie ceea ce rămâne mai mult sub curentul de la suprafață al evoluției și care trebuie privit ca elementul motric propriu-zis. Liniile directoare științifico-metodologice interioare, pentru a vedea aceste lucruri, i-au fost necunoscute pedagogiei și didacticii științifice de astăzi; pedagogia și didactica au fost mai mult sau mai puțin la voia întâmplării; întâmplarea i-a îndreptat spre o zonă sau alta. De aceasta avem nevoie, să primim linii directoare, firele conducătoare interioare care să ne îndrepte spre acele adevăruri care sunt cele mai importante: liniile directoare care pot fi dobândite din viziunea lui Goethe asupra lumii, prin care multe, multe pot fi cunoscute. Acest lucru nu are voie să fie construit, nu are voie să fie căutat în mod intelectual, trebuie căutat dintr-o împletire interioară a omului cu lumea, lucru pe care l-am pierdut complet, ceea ce se vedește tocmai în faptul că vrem să descifrăm omul individuală într-un mod atât de exterior, așa cum se petrece prin ramura pedagogică colaterală a psihologiei experimentale.

Mai presus de toate, ar trebui să li se deschidă ochii celor care au copii de educat, despre nervul fundamental al dezvoltării timpurilor moderne. Și fiindcă ne aflăm într-un punct în care direcția principală a vieții trebuie schimbată, este necesară înainte de toate cunoașterea a ceea ce s-a petrecut până acum în evoluția umană. Mai întâi a pierit impulsul elementar pentru viața de stat care nu este legată de economie; apoi, în ultima treime a secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea, mai ales în Europa Centrală, am călcat în picioare viața noastră spirituală, transformând-o într-un simplu parazit al existenței. Cât de mult s-a revărsat în această viață spirituală pe care vrem să o avem astăzi din, de exemplu, marele impuls al goetheanismului? Nimic, aproape nimic! Se vorbește în mod exterior despre

Goethe; din imensitatea conținută în modulul lui Goethe de a privi lumea, nimic nu a trecut în conștiința generală. Așa cum am spus adesea, Societatea Goethe din Weimar a fost suficient de lipsită de conștiință încât să nu se gândească să pună în fruntea ei pe cineva care înțelege ceva despre Goethe, ci pe un fost ministru de finanțe prusac. Am menționat adesea că această alegere ar putea fi privită ca umoristică prin faptul că prenumele său este Kreuzwendedich [Cruce, întoarce-te] [14].

Astfel, am ajuns să nu mai luăm în seamă trecutul nostru spiritual. Nicăieri în conștiința contemporană nu există ceea ce tocmai prin perspectiva goetheană a dat vieții spirituale germane amprenta ei caracteristică. Toate acestea au fost eradicate, au fost transformate într-un parazit. S-a publicat ediție Goethe după ediție Goethe – nicăieri n-a pătruns spiritul lui Goethe. Cel care pătrunde cu privirea lucrurile trebuie să spună astăzi: În sfera economică este rău, în sfera politică este rău, dar în sfera spirituală este cel mai rău dintre toate. Astfel, mai întâi ne-am ruinat conștiința politică; după aceea ne-am ruinat legătura cu propria noastră viață spirituală. Nu spun acest lucru din pesimism, ci spun acest lucru pentru motivul că din înțelegerea a ceea ce s-a petrecut trebuie să reiasă ceea ce trebuie să se petreacă mai departe.

Apoi, a venit ceea ce se numește Războiul Mondial. După prăbușirea politicului, care a fost sfârșit, dar încă menținut în mod artificial, după prăbușirea interioară a vieții spirituale, a venit prăbușirea economică, despre a cărei putere și magnitudine oamenii de astăzi încă nu au nici o idee, pentru că ei cred că suntem la sfârșitul sau în mijlocul acestui colaps, pe când noi suntem abia la început. Acest colaps economic, îl puteți studia pretutindeni în ceea ce a devenit catastrofă mondială. Dacă am studia cum se cuvine astăzi ce s-a petrecut în așa-numita problemă a căii ferate de la Bagdad [15] înainte de războiul

mondial, acolo am vedea cea mai nefericită îmbinare de viață politică și economică. Dacă urmărim etapele individuale ale negocierilor privind calea ferată de la Bagdad, de care nefericitul Helfferich este deosebit de legat [16], vedem iar și iar, pe de o parte, capitalismul economic formând combinație după combinație, pe de altă parte intervenția mașinațiunilor național-politice șoviniste; mașinații care sunt diferite în funcție de faptul că acționează din Est sau Vest. În Germania se observă o conștiență a faptelor pierdută întrucât viața spirituală s-a pierdut, o conștiență a faptelor pierdută întrucât viața statului s-a pierdut, o restrângere la viața pur economică. Din Vest, pretutindeni aspirații economico-politice intră în joc, care apar sub masca economico-politicului, sub masca șovinismului, sau a naționalismului; din Est, spiritual-politicul, care la rândul său se maschează în cele mai diverse moduri. Toate acestea se unesc într-un ghem care inevitabil duce apoi la absurditate, la imposibilitate în problema feroviară de la Bagdad. În această problemă, în întreaga ei desfășurare, se află pur și simplu dovada imposibilității unei dezvoltări mai departe a vechiului imperialism, a imposibilității dezvoltării mai departe a vechiului sistem politic. Ceea ce se vedește astfel într-o mare problemă a politicii mondiale, în voința de a construi această cale ferată, se vedește și în cazurile individuale din timpul războiului. Doar că oamenii nu au privit niciodată lucrurile în așa fel încât încât cu ajutorul firelor conducătoare conforme cu realitatea să ajungă în punctul în care evenimentele externe pot trăda conexiunile interioare. Vedeți dumneavoastră, Kapp [17] a țipat, Bethmann Holhveg [18] s-a plâns furios, iar reprezentanții spirituali ai Germaniei au rămas tăcuți. A fost într-adevăr o astfel de situație. Kapp, reprezentantul agriculturii, a țipat pentru că în toată economia de război nu mai știa ce să facă cu agricultura. Bethmann Hollweg, cea mai apolitică minte, s-a plâns furios

pentru că nu știa să spună ceva rezonabil despre această chestiune. Iar liderii spirituali ai Germaniei au rămas tăcuți pentru că se retrăseseră complet în chestiuni formal-scolastice și nu știau nimic despre viață, nu aveau nici o idee cum ar trebui tratate lucrurile vieții.

Nu știu câți dintre dumneavoastră vă amintiți aceste lucruri. Ceea ce vă spun nu este în niciun fel exagerat, ci într-adevăr așa a fost situația, Kapp a țipat, Bethmann Hollweg s-a plâns furios în Reichstag de felul teribil cum a fost el, bietul om, atacat iar cei care ar fi trebuit să știe ceva despre lucruri, au tăcut sau au spus ceva care este tot ca și cum cu ar tăcea, ceva care era departe de viață. Absurditatea naturii dezvoltării economice nu putea fi demonstrată decât printr-un fapt mondial major, vizibil. Și felul cum am decăzut și în privința statul, acest lucru mulți oameni nu l-au observat. Aveau Hohenzollernii, Habsburgii, țarismul. Faptul că în interiorul țarismului, al Imperiului Hohenzollern și al Imperiului Habsburgic, era deja în sensul cel mai categoric germenul disoluției – pentru că imposibilul era legat de acestea –, putea fi ascuns, pentru că un cadru nenatural ținea laolaltă ceea ce era deja în plină disoluție din cauză că nu mai era niciun impuls statal în ele.

Astăzi, partea socialistă subliniază adesea că statul trebuie să înceteze. Nimeni nu a condus mai mult la a pune capăt unui stat rezonabil decât dinastiile Europei din secolul al XIX-lea. Viața spirituală, prin amăgiri și prin tot felul de narcoze, oamenii au putut ignora că am călcat-o în picioare în ceea ce privește realizările ei din secolul al XIX-lea. În cazul vieții economice acest lucru nu a mers. Vedeți dumneavoastră, când statul flămânzește, se consolează cu faptul că oamenii se încântă la festivități, unde dinastiile sunt omagiate cu flori de hârtie. Nu este un basm, ci un fapt adevărat, demonstrabil că, de exemplu, femeii frumos îmbrăcate pe podurile din Hamburg s-au aruncat

cu adevărată furie pe mucerile de țigară, pe care Wilhelm al II-lea le-a aruncat, pentru a le păstra ca suveniruri. Dar nu este un basm nici că William al II-lea nu s-a îndepărtat cu dezgust de o asemenea lingușire, ci i-a gădilat vanitatea; l-a încântat.

Așadar în cele din urmă în sfera vieții economice am avut experiența fenomenului remarcabil, care nu putea fi caracterizat altfel decât că agricultura țipa, politica se plângea furioasă, industria se freca pe burtă de plăcere, inclusiv muncitorii la început – în măsura în care au primit și ei o mică cotă de la industrie – până când au ajuns pe front și au văzut lucrurile altfel și apoi au răspândit alte opinii când s-au întors acasă. Cine spune astăzi că prăbușirea a început acasă minte desigur. Prăbușirea a început de pe front, pentru că oamenii de acolo nu mai puteau îndura situația.

Astfel de lucruri trebuie să fie cunoscute mai ales de cel de astăzi care vrea să educe poporul. De acum înainte el nu are voie să stea într-un colț și să nu înțeleagă nimic despre viață, ci trebuie să știe ce trebuie să se întâmple. Mult mai important decât lucrurile formale care se transmit de la o generație la alta la consfăturile profesorilor, ar fi în ziua de azi ca, în special în fața celor care educă tineretul, să se vorbească minuțios despre acest fenomen cultural-istoric, și, de asemenea, să fie dezvăluit ceea ce este vizibil atât de clar în domeniul vieții economice capitaliste.

Știți afirmația – dintr-o parte susținută, din cealaltă parte contestată –, care este atribuită unei anumite societăți: „Scopul scuză mijloacele”. În viața economică aflată sub influența capitalismului, în timpul așa-numitei catastrofe mondiale, un alt impuls s-a arătat și anume: Scopul a profanat mijloacele. Pentru că peste tot, cu scopurile, cu obiectivele care au fost stabilite – și exact acest lucru îl dezvăluie și problema căii ferate

de la Bagdad – mijloacele au fost profanate, sau, iarăși mijloacele au profanat și scopul și rostul.

Aceste lucruri trebuie să fie cunoscute, și trebuie să fie privite astăzi fără reticențe. În acest sens socotesc considerația mea ca fiind pedagogică, deoarece cred că poate nu în felul, dar din acea regiune din sunt spuse lucrurile de mine astăzi, ar trebui să se vorbească în primul rând profesorilor de toate nivelurile. Trebuie să depășim ceea ce a împiedicat până acum ca dascălilor de diverse niveluri să li se vorbească despre marile evenimente ale lumii. Ca urmare, trăim astăzi dezolarea totalei lipse de școlire politică a unei mari părți a populației noastre. Întâlnești astăzi oameni – nu pot fi politicios în acest caz, pentru că nici măcar nu pot spune: „cei prezenți sunt excluși”, cel puțin nu toți – întâlnești astăzi oameni care nu știu ce se petrece de zeci de ani, nici măcar și în cele mai exterioare înfățișări de exemplu în mișcarea muncitorească; care n-au habar sub ce forme specifice luptă proletariatul de zeci de ani. Ei bine, un mod de a educa oamenii, care îi introduce pe oameni în lume în așa fel încât să treacă unul pe lângă celălalt și să nu știe nimic unul despre celălalt, trebuie să ducă cu siguranță la colaps. Căci nu sunt astăzi burghezi care nu știu mai nimic altceva despre muncitor în afară de faptul că este îmbrăcat diferit de ei și alte asemenea, care nu știu nimic despre strădania care trăiește în chestiunile sindicale, în cele cooperatiste, în partidele politice, care nu și-au dat osteneala să cerceteze ce se întâmplă în jurul lor? De unde vine aceasta? Pentru că oamenii nu au învățat niciodată să învețe de la viață, pentru că ei mereu învață doar să știe asta sau cealaltă. Cineva se gândește: eu știu asta, eu sunt specialist în acest domeniu; tu știi asta, tu ești specialist în acel domeniu. Oamenii s-au deprins cu acest lucru, dar nu au ajuns niciodată la altceva decât că au preluat cunoștințe în școlile lor și au privit însușirea acestor cunoștințe ca pe un ideal, în timp

ce important este a învăța să înveți – a învăța să înveți în așa fel încât indiferent cât avansezi în vârstă să poți rămâne până în anul morții tale un elev al vieții. În ziua de azi, chiar și când au urmat o facultate, oamenii de regulă au terminat de învățat la douăzeci și ceva de ani. Ei nu mai pot învăța nimic de la viață, ci doar învățesc ceea ce au absorbit până în acel moment. Cel mult manifestă un pic de perspicacitate ici și colo. Cei care sunt altfel fac parte astăzi din excepții. Este important să găsim o pedagogie în care oamenii învață să învețe, să învețe din viață de-a lungul întregii lor vieți. Nu există nimic în viață din care să nu poți învăța. Am avea un alt teren sub picioare noastre astăzi, dacă oamenii ar fi învățat să învețe. De ce suntem atât de neajutorați social astăzi? Pentru că au apărut fapte cărora oamenii nu sunt capabili să le facă față. Ei nu pot învăța din fapte, pentru că trebuie să rămână întotdeauna la aparențele exterioare. Nu va exista nici o pedagogie în viitor care să poată fi rodnică dacă nu depunem efortul să ne ridicăm la marile puncte de vedere ale evoluției omenirii.

Cel care observă lumea astăzi cu câteva din principiile antroposofice despre care s-a vorbit atât de des aici știe să gândească concret despre ceea ce este acolo. El privește spre Vest, privește spre Est și își poate stabili sarcini pe baza observației concrete. El privește spre Vest, spre acea lume anglo-americană în care de multe decenii, poate chiar de mai mult timp, se desfășoară marile impulsuri politice, care nouă central-europenilor ne-au devenit dăunătoare, care însă sunt de mare anvergură. Da, toate acele mari impulsuri care sunt în viața politică a timpurilor moderne, au pornit de la populația anglo-americană, pentru că ei au știut întotdeauna să ia în calcul forțele istorice. Când, în timpul războiului, am încercat să-i învăț pe unii oameni acest lucru și le-am spus: Putem rezista forțelor care provin de acolo, numai cu forțe similare extrase din

impulsurile istorice, ei au râs de mine, pentru că la noi oamenii nu cred că există mari impulsuri istorice.

Cel ce înțelege cum să studieze corect Vestul, în măsura în care acest Vest este anglo-american, va găsi acolo o sumă de instincte umane, de impulsuri, care provin din viața istorică. Toate aceste impulsuri sunt de natură politico-economică. Există impulsuri elementare, semnificative în cadrul anglo-americanismului, care toate au un colorit politico-economic, care toate gândesc politic în așa fel încât se gândește politic în privința economiei. Dar acum există acolo următoarea particularitate. Dumneavoastră știți că atunci când noi vorbim despre economic, cerem ca în sfera economică în viitor să domnească fraternitatea; ea a fost alungată din aspirația politico-economică imperialistă occidentală. Fraternitatea tocmai că a fost lăsată deoparte, a fost eliminată. Prin urmare, ceea ce trăia acolo a căpătat un puternic caracter capitalist.

Fraternitatea s-a dezvoltat în Est. Cel ce studiază Estul în întregul său mod sufletesc-spiritual știe că din oameni izvorăște realmente simțul fraternității. Și astfel, particularitatea în Vest a fost avântul vieții economice în condiții de nefraternitate, prin urmare tinzând spre capitalism. În Est, fraternitate fără economie; cele două au fost ținute separate de Europa Centrală, de noi. Noi avem sarcina – și acesta este lucrul pe care ar trebui să-l știe profesorul mai presus de toate – avem sarcina de a îmbina sintetic fraternitatea din Est cu modul de a gândi nefratern, dar economic al Vestului. Atunci socializăm într-un sens global, dacă putem realiza acest lucru.

Și din nou să privim spre Est urmând firul conducător corespunzător. Acolo avem începând din timpuri imemorabile o viață spirituală înaltă. Că astăzi Rabindranath Tagore ar fi deja perimat poate fi spus doar de cineva care nu-l înțelege. Omul acolo trăiește o viață spiritual-politică. Aceasta este în Est. Unde

este polul opus ei? Acesta este iarăși în Vest. Întrucât acestei vieți spiritual-politice din Est îi lipsește ceva: libertatea. Este o dependență, o servitudine care merge până la renunțarea la sine a omului în Brahma sau Nirvana. Este opusul oricărei libertăți. Libertatea a fost în schimb cucerită în Vest. Noi suntem la mijloc și trebuie să le unim sintetic. Putem face acest lucru numai dacă facem o distincție clară între libertate și fraternitate în viață, și le ținem în echilibru. Sarcina noastră trebuie să o înțelegem nu în sensul că ceea ce se potrivește pentru unul s-ar potrivi pentru toată lumea. Căci este ruinarea oricărei strădanii pentru realitate, dacă gândim abstract. Acei oameni ruinează orice gândire conformă cu realitatea, care cred că este posibil să se stabilească un ideal abstract uniform pe întregul Pământul, sau să se determine pentru prezent o astfel de ordine socială care care ar fi etern valabilă. Acest lucru nu este numai un nonsens, ci o păcătuire împotriva realității, pentru că fiecare parte a spațiului și fiecare parte a timpului are propria sarcină, pe care trebuie să o recunoaștem. Dar atunci nu trebuie să fim prea leneși ca să arătăm raporturile umane cu adevărat concrete. Apoi, trebuie să ne recunoaștem sarcina prin aceea că înțelegem cum să studiem faptele în mod corespunzător sensului lor. Pedagogia mai nouă din învățământul public ne-a îndepărtat din ce în ce mai mult de un astfel de studiu corespunzător al faptelor. Ea nu vrea să știe nimic despre o astfel de abordare concretă a fenomenelor. Pentru că de aici începe regiunea unde oamenii se simt nesiguri astăzi. Oamenii în ziua de azi vor să definească în loc să caracterizeze. În ziua de azi ei ar vrea să preia în ei configurații ale faptelor, în loc să accepte aceste configurații ale faptelor ca simple simptome a ceea ce se manifestă în impulsurile aflate la un nivel mai profund.

Eu vorbesc astăzi în așa fel încât ceea ce vorbesc să fie luat din regiunea din care ar trebui să vorbim pedagogic în ziua de

azi. Și acei oameni care sunt cei mai capabili să pătrundă considerațiile asupra unei astfel de regiuni, sunt cei mai buni educatori și profesori de astăzi, nu cei care sunt întrebați dacă știu cutare sau cutare din această materie sau alta; aceste lucruri le pot citi în manual sau se pot pregăti pentru lecție din enciclopedie. Ceea ce sunt ei ca oameni este ceea ce ar trebui luat în considerare pentru examinările viitoare. O astfel de viață spirituală într-o schimbare de direcție pedagogică, face necesar prin însăși natura sa, ca omul să nu fie pregătit pentru viața culturală doar într-un anumit mod unilateral, ci ca omul să fie implicat ca lucrător spiritual în toate cele trei ramuri ale ființei umane. Nu mă codesc să afirm că cel care nu a lucrat niciodată cu mâna sa nu poate vedea adevărul în mod corect, că nu se află niciodată în mod corect înăuntrul vieții spirituale. Aceasta este exact ceea ce trebuie să se realizeze, că omul merge încolo și înapoi în cele trei domenii ale organismului social tripartit; că leagă relații reale cu toate trei membrele acesteia; că el lucrează, chiar lucrează, în toate trei. Posibilitățile de a face acest lucru, oh, vor apărea. Dar simțul, înțelegerea și interesul pentru acest lucru trebuie să intre în capetele în special ale viitorilor educatori de tineret.

Atunci se va mai trezi și un alt interes: interesul de a merge dincolo de specializare, la ceea ce am încercat să creăm prin ceea ce se numește aici antroposofie. Trebuie să se ajungă ca niciodată să nu se rupă firul unei observații umane generale, al unei pătrunderi cu înțelegerea în ceea ce este omul cu adevărat; ca niciodată să nu te înnece în specialitate, în ciuda faptului că poți fi la înălțime în specialitatea ta. Dar acest lucru necesită o viață mult mai activă decât le place de multe ori oamenilor astăzi.

Am avut adesea experiența unei note extraordinar de discordantă la tot felul de întruniri academice și de specialitate.

Acolo oamenii se reunesc cu scopul expres de a-și promova specialitatea. Ei bine, aceasta fac ei și ore întregi, uneori foarte sânguincios. Dar atunci am auzit adesea o expresie ciudată, expresia «Fachsimpelei» [discuții profesionale duse în particular]. Oamenii voiau să găsească și orele în care să nu mai aibă discuții profesionale, să nu mai vorbească despre ceea ce este de fapt specialitatea lor. În cea mai mare parte atunci se vorbesc tot felul de fleacuri, cele mai plictisitoare lucruri, dar nu mai sunt discuții profesionale; se discută alte lucruri, poate uneori chiar mai bune – dar acest lucru nu este deloc văzut cu ochi buni – pe scurt, oamenii sunt fericiți când sunt în afara discuțiilor profesionale. Într-adevăr, nu dovedește aceasta cât de puțin sunt oamenii legați de ceea ce fac și trebuie să facă pentru omenire, dacă sunt fericiți când pot scăpa de ea? Și acum vă întreb: Oamenii de frunte, care încearcă să scape cât de repede posibil de domeniul lor de activitate, vor fi vreodată capabili să înțeleagă o populație muncitoare manual căreia îi place să muncească? Când ei vorbesc astăzi prezumțios despre relele care există în rândul populației care lucrează efectiv manual, atunci să nu puneți sub semnul întrebării această populație care lucrează manual, ci puneți sub semnul întrebării burghezia, pentru că aceasta a cauzat relele; acolo, pretutindeni, sunt ele de găsit mai întâi. Cei care sunt înhămați ca muncitori manuali într-un capitalism pustiitor chiar nu pot ajunge la o ordine în care munca lor să le aducă bucurie, dacă deasupra lor se află pătura care mereu ar vrea să scape cât mai repede posibil de acel lucru în care ar trebui să stea cu bucurie. Acestea sunt efectele secundare etice ale pedagogiei noastre de până acum. Aceasta este ceea ce trebuie văzut mai presus de toate, ceea ce trebuie mai presus de toate să se schimbe. Sunt multe în obișnuințele de gândire ale profesorilor și educatorilor, care în viitor trebuie să fie altfel decât au fost până acum.

Ce am vrut să vă explic în aceste expuneri? Ei bine, am vrut să vă clarific cât de radical trebuie să subliniem astăzi ce trebuie să se întâmple. Cum este absolut necesar să ieșim din meschinăria teribilă în care ne-am forțat să între conținutul gândirii, în care ne-am forțat să între întreaga noastră viață de simțire și voință. Căci cum ar prospera o voință – și avem nevoie de această voință în viitor – dacă este să stea în lumina acestor obișnuințe de gândire mici, de cel mai mic calibru, și a obișnuințelor de simțire de cel mai mic calibru?

Ce nu avem astăzi și trebuie să avem în viitor? Trebuie să avem o adevărată psihologie a omului. Trebuie să știm ce este în om pe măsură ce crește. Această cunoaștere am eliminat-o. În schimb, am căpătat o metodă de testare care face tot felul de experimente cu oamenii, deoarece nu poate pătrunde intuitiv la particularități. Se consideră că tot felul de aparate ar dezvălui ce fel de capacități au oamenii. Și nu ne încumetăm să indicăm aceste lucruri astăzi. De ce? Pentru că nu ne trezim interesul pentru aceste lucruri. Pentru că trecem prin lume cu un suflet adormit. Sufletul nostru trebuie să se trezească. Trebuie să ne uităm la lucruri. Atunci vom vedea că multe pe care noi le venerăm astăzi ca mari progrese sunt absurdități. Acest biet dascăl al școlii publice, este trimis astăzi ca un iepure uman domesticit, astfel încât să nu poată vedea deloc ce trăiește de fapt în lume. Și el îi educă pe oameni, care atunci sunt educați în așa fel încât trec pe lângă semenii lor și nu au nicio idee ce trăiește în sufletele acestor semen. Acum este așa – în afară de faptul că multe cercuri ale burgheziei nu au, bineînțeles, nici o dorință să aprofundeze marile probleme și impulsuri contemporane –, că cei care au o dorință nu prea sunt de folos astăzi, pentru că ei nu știu absolut nimic despre toate acestea care sunt este necesare; pentru că au petrecut dormind întreg timpul în care proletariatul, aș spune, zi de zi de zeci de ani s-a școlit deja

politic. Și în ziua de azi – trebuie să o spun – foarte rar să găsești proletari care obiectează în mod repetat, atunci când este vorba de a discuta astăzi despre marile probleme ale timpului, că nu au timp să o facă, că sunt prea ocupați; ei își fac timp. Dar dacă bați la ușa vreunui grup burghez, toți au atât de multe de făcut încât nu au timp să se îndeletnicească cu problemele contemporane; toți sunt atât de ocupați. Dar nu aceasta este problema. Nici măcar nu au idee cu ce ar fi să se îndeletnicească. Ei nu sunt capabili să le apuce de undeva pentru că nu au fost educați să facă acest lucru.

Acesta, iarăși, nu este un fel de a privi pesimist; nici nu este menit să fie o filipică, ci este pur și simplu constatarea unui fapt. Așadar, am văzut că acolo unde viața însăși i-a forțat pe oameni să se școlească, ei s-au școlit singuri. Acolo unde oamenii s-ar fi putut școli pornind din impulsurile lor, acolo școlirea a fost omisă, acolo a rămas complet nefăcută. De aceea suntem în mizerie astăzi, și de aceea auzim despre tot ceea ce se încearcă astăzi, nu numai despre ceea ce se vorbește din rea-voință, care există deja din abundență, ci despre toate lucrurile ignorante care provin pur și simplu din necunoașterea vieții: pentru că nicio școală nu s-a îngrijit vreodată să-i învețe pe oameni să învețe. Desigur, cunoștințele individuale s-au infiltrat întotdeauna prin zidurile comodității și le-au fost băgate în cap oamenilor, dar modul în care sunt abordați oamenii în școală nu are ca rezultat ca omul să se confrunte cu fenomenele vieții cu simțurile și mintea deschise.

Multe, multe se pot vedea din faptele triste din ziua de azi, de asemenea și de pe acele pagini unde oamenii continuă încă să vorbească în vechiul mod, și unde apare ca și cum arcul mecanismului de ceasornic al creierului a fost odată armat și trebuie să continue să ticăie. Întrunirile externe decurg și astăzi tot așa cum au decurs ele înainte de această catastrofă a

războiului. Oameni în mare parte puțin au învățat din aceste evenimente teribile, tocmai din cauză că nu au înțeles cum să învețe. Acum vor trebui să învețe prin lipsuri și greutăți ceea ce nu au învățat prin oroare. Cu ceva timp în urmă v-am citat aici cuvintele unui foarte modest și cultivat observator al vieții, Herman Grimm, citat care se găsește și în cartea mea *Punctele centrale ale problemei sociale*. Omul a spus deja în anii nouăzeci ai secolului trecut: Dacă te uiți la viața din jurul nostru astăzi referitor la direcția înspre care se repede, mai ales cu înarmările neconținute pretutindeni, ai putea crede că o omorâre reciprocă generală trebuie să se împlinească în viitorul nostru apropiat; atunci te gândești dacă nu ar fi mai bine să desființăm viața umană printr-o hotărâre comună și să stabilim o zi oficială pentru sinucidere [19]. – Atât de dezolant arată această viață. Însă oamenii doreau să trăiască în visătorie și iluzii; cei care se numesc practicanți, cel mai mult dintre toți. Astăzi, însă, este necesar să ne trezim. Iar cel care nu se trezește nu va putea participa la ceea ce este necesar astăzi, necesar pentru fiecare om în parte. Mulți oameni nici măcar nu știu unde să pună mâna pe pârgie în aceste chestiuni.

Aceasta am vrut să vă spun oarecum ca un fel de discuție așa cum ar trebui să se facă astăzi mai ales la adunările profesorilor; ele ar trebui dezvoltate mai ales în fața oamenilor care au de educat tineri. Pentru că ei vor trebui să se uite înspre ceea ce trebuie să se întâmple. Când vom continua aceste considerații, vom intra mai mult în detalii despre lucruri pedagogice specifice, pedagogia privind învățământul public.

CONFERINȚA a III-a

Stuttgart, 1 iunie 1919

Astăzi, este extrem de important ca interdependențele mai profunde din cadrul ordinii sociale a omenirii să fie văzute cu adevărat. Vremurile au adus cu ele faptul că, în multe privințe, oamenii s-au mulțumit cu ceea ce aș vrea să numesc viziune de suprafață, viziuni care au fost dobândite la suprafața existenței și care au condus apoi la faptul ca un lucru să fie considerat corect, sau mai bine spus, ca cineva să considere că ceva este corect, altcineva că este incorect, dar atunci cu aceste opinii despre bine și rău nu te poți apuca de nimic. Nu poți să faci nimic cu ele din motivul că, ce-i drept, îți poți forma gânduri care se află la suprafață, dar nimic judicios nu se poate întâmpla vreodată, dacă transpui astfel de gânduri în realitate. În cazul realității nu merge așa ușor cu examinări de suprafață precum în cazul lucrurilor din capul omenesc. Aici însă se află o boală distructivă a timpului nostru. Și o încă altă boală distructivă este că oamenii nu vor să facă efortul acelei introspecții care le-ar spune la momentul potrivit: Aceste lucruri se fac toate din interesul nostru cel mai personal, nu avem dreptul să le deghezăm ca să le dăm un sens social; nu avem dreptul să spunem, atunci când vrem să facem ceva în interesul nostru personal, că aceasta este o ramură a vreunei activități sociale. În această privință ai parte de multe experiențe. Multe lucruri au luat proporții astăzi față de ceea ce este prezent de ani de zile: că tot mereu ceea ce se dorește aici, se transpune din acest loc în altă parte în interesul personal al unor cercuri individuale, și apoi se spune că aceasta ar fi o consecință, o urmare a ceea ce se dorește de aici. Spun asta pentru a atrage atenția asupra faptului

că astăzi ar trebui să existe buna voință de a privi mai adânc în lucruri, de a depăși viziunea de suprafață.

Nicăieri nu este necesară mai mult decât în domeniul pedagogic această depășire a viziunilor de suprafață, și nicăieri nu lipsește mai mult buna voință pentru acest lucru decât tocmai în acest domeniu pedagogic. Deoarece în acest domeniu pedagogic, dacă este să gândim cu adevărat social, este necesar să ne îndreptăm atenția până și asupra celor mai elementare lucruri. Poate ați văzut deja aceasta din cele două conferințe anterioare despre pedagogie; dar aș vrea în mod special astăzi să o păstrați în minte, ca ceva care să străbată parcursul întregii ascultări a conferinței mele.

Ce trăiesc astăzi oamenii, copiii mici, începând de la cele mai de jos niveluri școlare? Când copilul mic este condus la școală, atunci pentru ceea ce se întâmplă acolo, aproape orice altceva servește drept criteriu decisiv, în afară de nevoile, impulsurile omului care se dezvoltă. Și odată cu avansarea de la o clasă la alta, devine din ce în ce mai rău. Deja la o vârstă care nu suportă câtuși de puțin astfel de lucruri, se întâmplă de exemplu următoarele: Copilul merge la școală pentru prima lecție a dimineții. În această primă oră de clasă, probabil din confortul corpului didactic, este pusă, să zicem, matematica, aritmetica. Apoi poate urmează latina, apoi poate urmează o oră de educație religioasă. Și apoi poate urmează muzica sau cântatul, sau poate nici măcar aceasta, ci poate urmează geografia. Nu poți ruina din temelie partea sufletească umană într-un mod mai puternic decât îngrijindu-te ca puterea de concentrare a tânărului om să fie distrusă în modul cel mai temeinic. Lucrul de la care ar trebui să se înceapă să se socializeze în domeniul învățământului este mai presus de toate orarul, acest dușman de moarte pentru tot ceea ce este pedagogie autentică. Orarul, care apoi își va afla continuarea

prin toate nivelurile școlare, acesta este lucrul care trebuie astăzi să fie combătut în primul rând.

Este necesar, dacă oamenii se vor gândi totuși la însănătoșirea sistemului nostru de învățământ, ca în viitor omul în creștere să poată să rămână la un singur subiect atâta timp cât este necesară zăbovirea concentrată asupra unui singur subiect conform stărilor de dezvoltare ale omului. Astfe încât, de exemplu, ar trebui să găsim cercetând cu băgare de seamă, că pentru o anumită vârstă este necesar să-l învățăm pe omul în creștere, să spunem, noțiuni matematice și fizice. Atunci ar trebui să nu fie aleasă cea mai proastă cale pentru aceasta, adică una, trei sau cinci ore de școală săptămânale să fie rezervate pentru aceasta, ci însușirea acestor materii ar trebui să devină o epocă în omul în creștere, adică el ar trebui să se concentreze asupra unui singur lucru pentru o anumită perioadă a vieții sale, fără a fi întrerupt în mod constant de alte lucruri. Aceasta înseamnă că, pe baza unei antropologii pedagogico-psihologice reale, ar trebui să ne fie clar, de exemplu, la ce vârstă a omului trebuie să-l învățăm noțiuni de aritmetică. La acea vârstă, principalul lucru ar trebui să fie aritmetica; la acea vârstă, întreaga zi ar trebui să fie folosită pentru îndreptarea atenției principale asupra aritmeticii. Desigur, nu vreau să spun că tânărul om trebuie să facă matematică de dimineața până seara, dar vreau să o spun în sensul în care am fost eu forțat să o fac o dată când am primit să educ un copil de unsprezece ani cu tulburări de creștere și dezvoltare [20]. Atunci am încercat să procedez într-un mod economic: din toate persoanele care erau responsabile de educația copilului am rezervat pentru mine dreptul ca în momentul în care voiam să concentrez sufletul în mod deosebit asupra unui anumite lucru, trebuia să întocmesc întregul plan pentru tot ceea ce se făcea cu copilul: atât timp avea voie să cânte la pian, atât timp avea voie să cânte (vocal) și

așa mai departe. Nu este vorba pur și simplu de a-i umple sufletul cu vreun material didactic, ci să organizăm întreaga dezvoltare în așa fel încât sufletul să se poată concentra de la sine asupra unui anumit lucru într-o anumită epocă a vieții, și că, înainte de a trece la ceva diferit, îl aducem într-adevăr până acolo că a ajuns la o anumită finalizare într-o anumită ramură a educației umane. Să spunem așadar: Avem de chibzuit cât de multă aritmetică trebuie să-l învățăm pe un om într-o anumită epocă a vieții, apoi această epocă a vieții trebuie să se încheie cu faptul că tânărul copil care se dezvoltă, poate avea sentimentul: Acum am atins un nivel în această materie. – Abia atunci putem trece la o altă materie.

Vedeți așadar: ceea ce constituie acum baza predării noastre până la cele mai înalte niveluri ale învățământului superior, poartă totodată în sine elementele care produc cele mai profunde deteriorări ale sistemului nostru educațional. Cu greu poate exista ceva mai fără noimă decât atunci când un student merge la facultate – așa cum, de exemplu, am trăit eu experiența la vremea mea – și aude ceva de genul:

De la ora 7 la 8 dimineața filozofie practică,

de la ora 8 la 9 dimineața istorie,

de la ora 9 la 10 dimineața istoria literaturii,

de la ora 10 la 11 dimineața drept public și așa mai departe.

Toate acestea nu au la bază intenția care ar trebui să se afle la bază: să nu facă un talmeș-balmeș în omul care se dezvoltă, ci la bază stă numai intenția de a servi tuturor comodităților instituției școlare. Acest lucru trebuie privit fără prejudecăți.

Aceasta este una dintre cele mai eminente sarcini care ne stă în față astăzi. Aceasta este o sarcină despre care însă cu greu poți să crezi că în cele mai largi cercuri, având în vedere obișnuințele de gândire de astăzi, există o înclinație de a se ocupa serios de ea. Aceasta este, de asemenea, la ce mă refer când

spun în repetate rânduri: Astăzi nu este timpul pentru socoteli mici, ci pentru socotelile mari. Oamenii cred deseori că timpul marii socoteli este slujit prin rostirea unor cuvinte mari. Dar va fi slujit numai dacă ne apucăm de marile schimbări cu curaj interior, și dacă nu ne pierdem curajul de a înfrunta tot ceea ce stă în calea unor schimbări atât de mari.

Un alt lucru este acela care în ziua de azi este considerat aproape indispensabil în cercurile cele mai largi și care are o mare importanță în special pentru nivelurile inferioare de învățământ: aceasta este supravegherea, ținerea sub controlul a școlilor de către stat. Nu poate fi nimic mai ruinător pentru o dezvoltare cu adevărat adecvată a vieții spirituale decât o astfel de supraveghere oficială sau semioficială a școlilor. Ceea ce este necesar pentru viața spirituală în sistemul școlar – și cel care privește înăuntrul lucrurilor ar putea ști aceasta – ceea ce este necesar pentru o dezvoltare mai departe cu adevărat prosperă, cere luarea în considerare a fiecărui moment în parte care rezultă din însăși învățătura vie. Acest lucru nu poate și nu trebuie să fie niciodată judecat de vreun inspectorat școlar extern. Pentru un om căruia odată, luându-se toate măsurile de precauție necesare pentru aceasta, i s-a acordat încrederea de a administra autonom viața spirituală pentru a-i educa sau învăța pe oameni într-un anumit loc, atât timp cât el este în postul său nimeni nu se poate amesteca în metodele sale sau în altele de acest gen. Acesta este un lucru pe care mulți oameni astăzi încă nu îl înțeleg; dar, cu această lipsă de înțelegere, ei nu înțeleg în același timp una dintre condițiile de bază ale oricărei vieți spirituale care se maturizează cu adevărat. Vedeți din aceasta în ce mod radical trebuie să procedăm cu toate cele pe care oamenii de astăzi le iau ca ceva de la sine înțeles, și, da, chiar cer întărirea lor. Căci aproape că nu există, să spunem, nici chiar și un program social care să vină din gândirea de partid și să nu

aibă niște puncte despre supravegherea școlară oficială sau semioficială. Prin acesta nu este făcut un reproș cuiva, nici nu este făcut un reproș unui partid, ci pur și simplu este indicat ceea ce a rezultat tocmai din viața spirituală anapoda, care a apărut treptat.

Aceste întoarceri cu susu-n jos ale vieții spirituale le putem studia mai ales atunci când ne uităm la nivelurile școlare superioare. Cum s-a dezvoltat de fapt sistemul nostru de învățământ superior? Acest lucru putea fi observat chiar și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La urma urmei, toți acei oameni care în cadrul vieții spirituale germane au reușit într-un fel sau altul să realizeze ceva care are o anumită semnificație mondială, au crescut până la maturitate pe vremea când noul sistem încă nu distrusese baza unei dezvoltări cu adevărat spirituale. Goethe deja s-a plâns din plin de obstacolele care i-au fost puse în fața în timpul educației sale școlare. În primul rând, ar trebui să ne dăm seama cât de diferit ar fi arătat ceea ce este scris despre profesorul Ludwig și alții în «*Dichtung und Wahrheit*» (Poezie și adevăr) a lui Goethe, dacă Goethe ar fi fost forțat la vârsta de optsprezece, nouăsprezece sau douăzeci de ani, să intre în constrângerea unei universități de astăzi. La aceste lucruri cu siguranță trebuie să ne uităm astăzi.

Ce a fost de fapt eradicat, încetul cu încetul eradicat? Vedeți dumneavoastră, pe când gimnaziul [școală de învățământ secundar superior], care astăzi este ceva înfricoșător când te gândești la cerințele vremii, era singurul loc pregătitor pentru instituțiile de învățământ superior, pe când era încă de tipul vechiului gimnaziu mănăstiresc, care, desigur, pentru vremea sa nu era deloc atât de rău, atunci avea încă o ultimă rămășiță din ceea ce ar putea fi caracterizat cam așa: Omul asimilează ceva care îl aduce la nivelul unei viziuni generale asupra lumii. Figura în programa școlară a gimnaziilor așa-numita propedeutică

filozofică. A fost însă practică doar în ultimii doi ani de școală. Ce s-a făcut de cele mai multe este ca ceea ce aparținea celui de-al doilea an să fie luat în primul, iar ceea ce aparținea primului să fie luat în al doilea. Dar, cel puțin exista ceva: era o rămășiță care continua să existe a acelui lucru de care se avusese grijă în școlile superioare mai vechi, faptul că primii ani pe care omul îi petrece la școala superioară dădeau fiecăruia posibilitatea de a asimila ceva din viziune generală asupra lumii, de a asimila ceva din ceea ce, abia aceasta, îi poate da îndreptățirea să urmeze studiile superioare pentru o anumită profesie.

Căci în realitate nimeni nu poate fi apt pentru studiile pentru o anumită profesie dacă nu a dobândit, printr-o instruire propedeutică, pregătitoare, posibilitatea de a-și forma o judecată judicioasă, sensibilă asupra problemelor umane generale. Astăzi este considerat de prisos să-l înveți pe om un ceva concepte logice, ceva concepte psihologice într-o formă adevărată. Dar nimeni care nu a trecut prin astfel de reprezentări logice și psihologice, care nu și-a dobândit mai întâi prin aceasta, ca să spunem așa, îndreptățirea interioară de a face acest lucru, nu poate studia în mod profitabil vreo ramură a vieții spirituale superioare. Toate aceste lucruri au fost absolut eradicate de viața spirituală a cultuii moderne. Aceasta nu mai vrea deloc să se uite la oameni; această viața spirituală a cultuii moderne vrea să dreseze viața spirituală din impulsuri cu totul străine vieții spirituale.

Dar acest lucru a dus la faptul că ceea ce este conținut în activitatea noastră spirituală generală nu mai poartă pecetea unei culturi unitare. Ne-a îmbucătățit și nu a reușit până acum să stăpânească ceea ce trebuie să stăpânim. Cine are experiență în acest domeniu știe ce nenumărate elogi s-au adus principiului specializării oamenilor al timpurilor moderne. S-a subliniat că viața noastră culturală s-a extins într-o asemenea

măsură încât omul nu poate stăpâni în mod productiv și util decât o singură ramură particulară. Prin aceasta s-a indicat ceva care pe de o parte este, aș spune, de la sine înțeles. Dar în același timp, din comoditate interioară, oamenii s-au dăruit acestui lucru de la sine înțeles, cu adevărată voluptate. Pentru că tot ce ai nevoie acum este să te încapsulezi într-o specialitate și tocmai prin încapsularea într-o specialitate devii un om de cultură deosebit de competent pentru timpul prezent. Desigur, cel care prețuiește cultura nu poate spera și nici nu poate dori ca specializarea să fie schimbată cu un diletantism atotdominant; dar ceea ce trebuie să ne străduim este ca întreaga educație, întregul sistem școlar, să fie organizat pentru om în așa fel încât el, aș spune, într-un strat mai de jos al conștiinței sale, să aibă întotdeauna posibilitatea ca de la specialitatea sa să tragă fire pline de înțelegere la întreaga cultură. Acest lucru nu se poate întâmpla altfel decât dacă oferim fiecărei universități o bază de educație umană generală. Pedanții vor obiecta: Bine, dar ce facem atunci cu educația de specialitate? – Ar trebui doar să examinăm în mod real cât de economic s-ar putea proceda cu pregătirea de specialitate atunci când încep specialitățile, dacă putem lucra asupra oamenilor care au educație generală, asupra oamenilor care au cu adevărat în ei ceva care corespunde omenescului. Astăzi din cauza condițiilor noastre culturale pervertite, am ajuns din păcate până acolo că un om poate fi extrem de dezvoltat în specialitatea sa, și poate fi prost ca noaptea în ceea ce privește toate marile probleme ale umanității, și nu poate înțelege nimic despre ele. Astăzi avem în fața noastră fenomenul curios că cel care a urmat doar o școală primară și secundară, sau poate nici măcar nu a urmat-o în mod corespunzător, dar care s-a hârșăit prin viață, are lucruri mai bune de spus despre condițiile umane generale decât cel care a

urmat studii superioare și a devenit un om remarcabil în domeniul său.

Împotriva acestui fenomen avem de luptat astăzi, dacă ne gândim totuși să trimitem în profunzime acele impulsuri care numai ele pot duce la îmbunătățire, care nu duc la a se lua doar măsuri de suprafață, așa cum doresc oamenii, măsuri care nu merg acolo unde realitatea cere să meargă, dacă este ca ceva chiar să se întâmple. Desigur, astăzi am dus deja răul atât de departe încât nu mai avem persoanele potrivite pentru fundamentul universității, suntem în situația îngrozitoare de a nu avea deloc profesori pentru o educație umană generală. Pentru că am reușit să facem ca universitățile noastre să-și petreacă timpul dormit la marginile cele mai îndepărtate ale culturii. Se poate observa că în universitățile noastre o știință sau alta în ora în care este programată, este citită cu voce tare de către un profesor din caietul cu notițele cursului, că studentul ascultă chestiunea, că apoi își cumpără niște notițe pentru a se instrui pentru examen. Este chiar un proces destul de comun. Dar ce înseamnă aceasta în realitate? În realitate, aceasta înseamnă că tânărul și-a pierdut întreg timpul pe care l-a petrecut acolo ascultând; pentru că ceea ce s-a întâmplat cu adevărat este numai faptul că el a învățat notițele. Dacă ar fi făcut doar aceasta, ar fi făcut cu adevărat tot ceea ce este o realitate în această chestiune. Aceasta înseamnă: faptul că profesorul se urcă pe podium și își citește notele de curs, este un lucru complet inutil, este absolut de prisos.

Acum se poate spune cu ușurință: Iacă, avem așadar în fața noastră un primitiv care cere desființarea cursurilor universitare! Nu, nu este cazul. În mod sigur nu solicit desființarea cursurilor universitare, ci doar atrag atenția asupra faptului că astăzi cursurile universitare sunt citite fără a se lua în considerare faptul cultural-istoric că arta tiparului a fost

inventată, că ceea ce profesorul doar citește cu voce tare, realmente intră mai bine în țeastă dacă este citit într-o carte scrisă cum trebuie. Dar subliniez de asemenea că tot ce poți obține dintr-o carte bine scrisă, abia dacă poate fi o zecime din ceea ce, din personalitatea nemijlocită a profesorului, vine în așa fel încât să ia naștere o legătură spirituală între cel care predă și cel căruia i se predă. Dar acest lucru se poate întâmpla numai într-o viață spirituală care stă pe propriile picioare, care se autoguvernează, unde individualitatea se poate dezvolta pe deplin, unde nu domnesc de secole tradițiile, cum este cazul universităților sau al altor școli superioare, ci unde individul are posibilitatea să fie el însuși până în cel mai individual aspect. Atunci, tocmai din predarea orală va veni lucrul despre care se poate spune: Am împins laoparte tot ceea ce vrea să vină în umanitate prin arta tiparului, prin arta ilustrației și așa mai departe. Dar tocmai pentru că am rupt-o cu acest lucru, am obținut posibilitatea de a dezvolta capacități de predare cu totul noi, care sunt încă adormite în umanitatea de astăzi. Aceste lucruri țin de asemenea, și chiar sunt pe primul loc, de problemele sociale ale prezentului. Pentru că numai atunci când vom avea inimă și minte pentru aceste lucruri, vom putea să și aprofundăm ceea ce este necesar astăzi.

Să ne uităm la ceea ce din învățământul superior întors cu susul-n jos, rezultă pentru situația socială generală. Ieri a trebuit să subliniez chiar și în conferința publică pe care am ținut-o [21], că nu avem practic nici o reflectare a condițiilor sociale reale, nici în economia politică a burgheziei, nici în economia politică a proletarismului, pentru că pur și simplu nu am avut puterea să ajungem la o știință socială reală. Ce a apărut în rândul burgheziei în locul științei sociale? Ceva de care oamenii sunt foarte mândri, pe care nu se plictisesc niciodată să-l laude iar și iar: aceasta este sociologia modernă. Ei bine,

această sociologie modernă este cel mai fără sens produs cultural care ar fi putut apărea. Întrucât această sociologie păcătuiește împotriva tuturor necesităților elementare pe care ar trebui să le aibă o știință socială. Această sociologie își caută măreția în faptul că face abstracție de tot ceea ce ar putea duce la voința socială, la impulsul social, că ea doar înregistrează istoric și statistic așa-numitele fapte sociologice, astfel încât aparent furnizează dovada că omul este un fel de animal social, că omul trăiește în cadrul societății. Această dovadă pe care a furnizat-o, deși inconștient, chiar puternic această sociologie, a furnizat-o prin faptul că a scos la lumină nimic altceva decât cele mai banale judecăți sociologice, adică cele care sunt generale, care sunt cunoscute de toată lumea, platitudini. Dar nicăieri nu există vrerea de a găsi cunoașterea legilor societății în modul în care trebuie ele să intre în voința socială umană. Prin acest lucru, însă, în această sferă forța vieții spirituale este paralizată. Trebuie să admitem că în toate straturile neproletare de astăzi nu avem nici o voință socială. Voința socială lipsește cu desăvârșire întrucât tocmai acolo unde ar fi trebuit cultivată, în predarea universitară, sociologia a luat locul științei sociale; sociologia neputincioasă în locul științei sociale care stimulează oamenii, îi face să pulseze de voință.

Aceste lucruri ajung până în profunzimile vieții culturale. Acolo trebuie ele căutate, altfel nu vom putea nicidecum să le venim de hac niciodată. Gândiți-vă doar cât de diferită ar fi atitudinea oamenilor în viață dacă s-ar îndeplini ceea ce a fost afirmat aici într-o considerație anterioară. În loc ca oameniilor să le fie întoarsă privirea înspre cele mai vechi epoci ale civilizației, care și-au primit structura în cu totul alte condiții sociale, ar trebui tocmai la vârsta când sufletul senzației sau sensibilității intră în existență vibrând subtil, de la al 14-lea sau al 15-lea an în sus, omul să fie introdus în mod nemijlocit în

viața actuală din imediata noastră apropiere. Ar trebui să dobândească cunoștințe despre ce se întâmplă pe ogor, despre ce se întâmplă în producția meșteșugărească, despre diferitele relații comerciale. Toate acestea ar trebui să și le însușească omul. Și imaginați-vă cum ar intra el atunci într-un cu totul alt fel în viață, cum ar fi un om independent și cum nu ar lăsa să i se bage pe gât ceea ce astăzi este adesea lăudat ca cea mai înaltă realizare a culturii, dar care nu este altceva decât cea mai dezolantă manifestare a decadenței.

Numai pe baza unei vieți spirituale care se autoguvernează poate, de exemplu, să înflorească arta adevărată. Și arta adevărată este o chestiune publică, care privește întregul popor; arta adevărată este eminamente ceva social. Cel care studiază stilurile arhitecturale grecești, romanice și gotice în sensul care se face adesea astăzi, știe de fapt foarte puțin despre ceea ce intră în considerare. Abia acela știe ce se află în stilurile arhitecturale grecești, romanice și gotice, care știe cum întreaga structură socială a timpului în care aceste stiluri predominau, putea fi văzută în forme, în liniile de contur, în reprezentări în cadrul acestor stiluri, cum arta vibra mai departe în sufletele oamenilor. Ceea ce făcea omul în viața de zi cu zi, până la mișcarea degetelor, era o vibrație în continuare a ceea ce vedea când privea aceste lucruri, care îi ofereau posibilitatea de a absorbi în sine esența cu adevărat reală a unui stil arhitectural. Avem nevoie în ziua de azi să instituim căsătoria între artă și viață, care însă poate înflori numai pe solul unei vieți spirituale libere. Ah, ce păcat, dragii mei prieteni, că copiii noștri sunt duși în săli de clasă care sunt o ambianță cu adevărat barbară pentru tinerele lor suflete! Imaginați-vă fiecare sală de clasă – nu amenajată artistic în modul decorativ care este adesea gândit astăzi, dar imaginați-vă că este amenajată de un artist în așa fel

încât acest artist a armonizat formele individuale cu cele pe care ar trebui să cadă ochiul în timp ce copilul învață tabla înmulțirii.

Gândurile care sunt menite să acționeze social nu pot acționa social decât dacă, în timp ce aceste gânduri se formează, într-un curent secundar al vieții spirituale este absorbit în suflet ceea ce vine dintr-o ambianță care este realmente corespunzătoare vieții. Pentru aceasta însă, artiștii necesită un curs complet diferit al vieții decât li se acordă astăzi în timpul creșterii. Astăzi, tocmai cei care simt în ei imboldul artistic nu au deloc ocazia să se apropie de viață. Dacă simte în el, să spunem, imboldul de a deveni pictor, atunci viața îl împinge să picteze de cât mai timpuriu niște kitschuri, pentru că el crede că important este să creeze ceva care oferă satisfacție interioară. Bineînțeles că este important; dar se pune problema dacă imboldul pentru această satisfacție interioară și-a găsit mai întâi drumul afară, în viață, astfel încât cea mai mare satisfacție interioară să fie simțită atunci când persoana respectivă întreabă mai întâi viața: ce este de creat? și dacă simte întotdeauna datoria, obligația de conștiință, să nu ia nimic din viață pe care nu îl dă pe de altă parte înapoi. Prin faptul că astăzi, să spunem, pictorii produc peisaje pentru acei oameni care nu înțeleg mare lucru din ele, nu este sprijinită arta, ci arta este aruncată în abis. Avem o astfel de artă de lux inutilă alături de un design barbar al mediului nostru de viață. Să ne imaginăm că are loc starea de lucruri pe care cartea mea despre problema socială [22] se străduiește să o facă să se realizeze, stare de lucruri în care, pentru simplul motiv că orice mijloc de producție poate costa ceva numai atât timp cât încă nu este terminat, după finalizare el trece în structura socială fără să mai aibă un preț [23]. Să ne imaginăm cum ar dispărea orice interes individual egoist, cum cu totul de la sine, instinctiv, intuitiv, ar germina în fiecare om care creează, tendința de a crea pentru

întreaga omenire, și cum ar căuta această posibilitate de a crea pentru întreaga omenire, în loc de ceea ce se petrece acum în cazul multora, că ei nu creează funcție de ceea ce este de necesitate, ci pentru beneficiul capitaliștilor. Aceasta este, mai presus de toate, sarcina: să socializăm în așa fel încât să nu fie distrusă toată viața spirituală de către socializare. În acest punct, cercurile noastre conducătoare încă nu au nici măcar cel mai de început impuls să vadă ce este corect. Astăzi aceste cercuri se scandalizează astăzi de spartaciști, bolșevici și așa mai departe. Desigur, spartaciștii, bolșevicii nu s-au făcut singuri. Cine i-a făcut? Cercurile noastre conducătoare! Pentru că nu au simțit nici un impuls în ei înșiși să întemeieze o adevărată cultură populară. Nu ar exista bolșevism și spartacism dacă cercurile conducătoare și-ar fi făcut datoria. În afară de faptul că spartacismul și bolșevismul nu sunt așa cum oamenii din cercurile conducătoare de astăzi și-i închipuie, pentru a prezenta lumii povești de groază și a-și justifica atacurile. Aceasta e doar în subsidiar.

Astăzi, mai ales în cercurile conducătoare, ar fi necesară o introspecție clară și sinceră. Puțină, puțină înclinație există pentru a face acest lucru.

Vedeți dumneavoastră, înzestrarea necesară pentru a aduce sufletul într-o stare mai bună, dezvoltarea umanității încă nu a smuls-o din acest suflet, ea ar fi încă acolo; acest lucru chiar ar fi acolo, și chiar într-o măsură deosebită în poporul german. Dar acest popor german de multă, multă vreme în mod constant s-a abținut să dezvolte în sine însuși forțele generative ale propriilor gânduri, ale propriilor sentimente, ale propriilor impulsuri. Și de la cel mai de jos nivel al școlii au fost inoculate impulsurile care fac din omul german, care este atât de magnific dotat, o mașinărie a autorităților; o mașină care urmează orbește autoritățile. Este o legătură între tot ceea ce avem în fața ochilor

noștri atât de groaznic astăzi și această educație falsă, această educație care nu îl face pe om liber și independent, pentru că ea însăși nu este liberă și independentă. Această educație, care se simte cu atât mai bine cu cât poate fi mai mult încorsetată în stat, astfel încât să poată continua să se simtă bine atunci când în nenumărate adunări se poate adopta rezoluția: Avem deplină încredere în guvern, care acum face ceea ce este necesar la Versailles pentru a ne distruge. În nenumărate adunări se iau deciziile: Susținem ferm acest guvern. În timp ce în realitate nu există aproape nimeni în acest guvern care să-și aibă locul acolo, în timp ce primele cerințe ar fi să mărturisească deschis și liber: Tot ceea ce se întâmplă acolo este doar continuarea dezastrului care a avut loc în regiunile germane în nefericitul an 1914. În aceste lucruri se revarsă erorile sistemului nostru educațional. Și aceste erori ale sistemului nostru educațional i-au tăiat omului orice posibilitate de a avea capacitatea să evalueze evenimamentele vieții.

Așa cum v-am descris astăzi că, pe de o parte, un sistem școlar judicios, care pune mai mare preț pe concentrare, nu pe un orar infam, ar aduce în om putere de a gândi și judeca independent și judicios, tot așa îmbibarea reală a societății noastre cu artă socială, pornind deja de la educație, ar crea o veritabilă cultură a voinței. Căci nimeni nu poate voi, dacă nu a fost educat în sensul voinței printr-o educație artistică autentică. A recunoaște acest secret al legăturii artei cu viața și îndeosebi cu elementul voinței omului, este una dintre primele cerințe ale pedagogiei psihologice viitoare, și toată pedagogia viitoare trebuie să fie psihologică. Creatorii acestei psihologii cu greu pot fi, așa cum stau lucrurile acum când toată psihologia a fost alungată din preocupările oamenilor, alți oameni decât artiștii care au încă puțină psihologie în sânge, pe când altfel psihologia a dispărut din instruirea noastră. În instruirea

științifică, de asemenea, nu a mai rămas nici cel mai mic atom din ea. O astfel de introducere în viață ar fi posibilă dacă unul ar lucra pentru toți și toți pentru unul [24], pentru că atunci forțele de producție ar fi folosite în așa fel încât ar fi disponibil timpul pentru o astfel de educație. Pentru că oamenii n-ar avea deloc nevoie să spună multe prostii care se spun astăzi, dacă ar dori să se vorbească serios și deschis, dacă ar realiza ceea ce ar putea fi de folos și vieții spirituale, ca munca manuală și munca spirituală să se împletească, lucru spre care ar trebui să tindem în viitor. Atunci, pe întreg Pământul, dacă fiecare – ei bine, nu va putea fi chiar fiecare, dar poate avea loc o anumită aproximare a idealului – ar îndeplini partea sa de muncă manuală, nici un om nu ar fi necesar să facă muncă manuală mai mult de trei până la patru ore pe zi. Cel puțin aceasta rezultă dintr-un calcul aproximativ. Ceea ce se lucrează manual peste trei sau patru ore nu este cauzat de necesitățile evoluției umane, este produs – acest lucru se poate spune astăzi fără pasiune, fără agitație, ca fapt complet obiectiv – care este cauzat de faptul că printre noi se găsesc nenumărați trândavi și epicurieni care trăiesc din rente. Dar aceste lucruri trebuie neapărat privite în ochi în mod cinstit și deschis. Întrucât corectarea acestor condiții nu depinde numai de faptul că ceva se schimbă aici sau acolo la scară mică, ci depinde de faptul că ne organizăm educația, pedagogia publică, în așa fel încât oamenii prin educație, prin sistemul școlar să obțină capacitatea de a evalua just lucrurile în viață.

În ziua de azi situația este așa încât sistemul nostru educațional crește plante umane care nu au nici cel mai mică capacitate de a judeca lucrurile care se întâmplă în jurul nostru. De aceea, sunt toate știrile care vin de la Versailles, de exemplu, atât de lipsite de sens, pentru că nimeni nu are nici o judecată despre ce greutate are un lucru sau altul, care sunt motivele pentru cum

judcă un popor sau altul, ce este o necesitate pentru un popor sau altul pe baza naturii lui umane. De aceea nici nu ești înțeles când vorbești despre astfel de lucruri. Dacă chiar și numai o străfulgerare din esența organismului social tripartit ar putea intra în înțelegerea umană, oamenii ar vedea cum ceea ce ne amenință din Vest este inundarea întregii vieți politice și spirituale cu viață economică; și cum ceea ce vine la noi din Est, inclusiv din Rusia, este strigătul omenirii pentru salvarea vieții spirituale, eliberarea ei din viața economică. Doi poli se opun unul altuia, Vestul și Estul, iar noi, la mijloc, avem sarcina de a privi spre Vest și de a nu lăsa ca daunele sale să apară la noi; să privim spre Est și să cultivăm în noi înșine ceea ce altfel el, nu după secole, ci după decenii ar trebui să ne impună, pentru că omenirii trebuie să i se impună ceea ce nu își impune ea însăși. Noi avem sarcina, aici, în mijlocul Europei, de a cultiva ceea ce poate fi cultivat numai din cele trei membre ale organismului social. Dacă astăzi ar apărea o supremație a culturii din Est, atunci Pământul ar fi inundat de misticism nebulos, Pământul ar fi inundat de o teosofie străină de realitate. Dacă supremația ar apărea în Vest, atunci pământul ar fi inundat, tiranizat de viața exclusiv materială. Această sarcină am avea-o noi: să împiedicăm să se producă două vătămări teribile ale umanității, să le împiedicăm printr-o tripartiție judicioasă a organismului social, prin faptul că facem viața economică și viața spirituală să fie independente și îi luăm statului posibilitatea de a împinge aceste lucruri atât de departe încât de la Vest și Est prăbușindu-se grămadă peste noi, să vină căderea noastră.

O privire obiectivă către Vest ne arată astăzi înainte de toate cât de mult ar trebui să fim atenți la tot ceea ce vine de la popoarele romanice. Pentru că nimic nu ar putea fi mai periculos pentru noi decât să ne lăsăm pradă iluziilor, să ne înșelăm în privința faptului că din temelii foarte, foarte adânci în primul

rând Franța lucrează la căderea noastră. Dacă împiedicăm Franța să facă acest lucru, atunci putem surmonta cu ușurință ceea ce ne amenință din partea engleză. Dar acest lucru cere capacitate de discernământ, capacitate de a judeca lucrurile. Este necesar, mai presus de toate, să înțelegem că, poate cu puține excepții, toți cei care negociază astăzi din partea Germaniei soarta Germaniei la Versailles – nu știu cum să spun pentru a nu răni pe nimeni – nu sunt folosiți pentru nimic mai mult decât instrumente pentru aceste negocieri. Acestea sunt lucruri care ar trebui văzute astăzi într-un mod sincer, nedisimulate, care trebuie văzute astăzi, dragii mei prieteni, în așa fel încât să nu facem deloc concesii, nici măcar în judecata noastră interioară. Dacă înțelegem acest lucru astăzi, atunci printr-o astfel de înțelegere primim primul impuls de care avem nevoie în special pentru educația publică; atunci vedeam ce a adus la suprafață educația publică de până acum în ceea ce privește oamenii, lucru care acum formează soarta omenească.

Desigur, este mai comod să alipim cele mai banale judecăți la ceea ce se are în vedere de fapt aici, decât ca pornind de la sugestiile care sunt date să ne uităm la diferitele câmpuri de activitate umană astfel încât să poată fi găsit lucrul potrivit de făcut în aceste diferite domenii umane. Când, cu mai mult timp în urmă, am vorbit în clădirea noastră din Dornach despre tripartiția organismului social, a trecut atunci ceva timp și apoi s-a ivit un plan foarte ciudat. Cred că pot cita acest plan ca un exemplu grotesc al modului în care sunt educați astăzi oamenii. Acolo este clădirea, la clădire lucrează unii oameni, și de ea sunt legați alții care nu au nimic de făcut și care locuiesc în zonă. S-a discutat despre tripartiția organismului social. Ei bine, în unele capete a apărut ideea, care astăzi este, așa spune, de la sine înțeleasă, că trebuie să se înceapă de undeva. Și voiau atunci să înceapă să socializeze undeva, luând în considerare în cel mai

sălbatic mod sectar o zonă mică și lăsând în această mică zonă să încolțească cele mai sălbatice plante ale egoismului, și apoi să spună că au început undeva cu socializarea. Așadar, în primul rând, ceea ce era grupat ca omenire în jurul clădirii trebuia să socializeze, să pună în scenă organismul social tripartit. S-au întocmit planuri cum să pună în scenă cei de la Dornach organismul social tripartit. Nu puteai face nimic altceva decât să le spui oamenilor: Ce ar trebui să însemne de fapt aceasta? Să presupunem că luați în serios această chestiune: Atunci pe primul loc ar fi independența vieții economice. Da, atunci bineînțeles ar trebui înainte de toate să vă cumpărați și să mulgeți vaci și să faceți tot ceea ce aparent poate crea o oază economică. Și atunci, întrucât cu această oază economică trebuie să se afle în relație alți oameni din exterior, ați putea deveni cei mai drăguți paraziți ai economiei, pentru că orice astfel de închidere sectară nu este nimic altceva decât parazitism economic. Într-o zonă închisă economic nu poți decât cultiva egoismul din punct de vedere social; dacă închizi ceva față de restul, trăiești pe spezele celorlalți. Este de-a dreptul cel mai sălbatic capitalism. Și viața juridică: ei bine, aș vrea să văd, considerând că înființați o instanță, atunci când cineva comite ceva și pronunțați o sentință pentru el, aș vrea să văd ce ar spune atunci statul elvețian, dacă ați avea această tripartiție! Și viața spirituală: de când avem o mișcare antroposofică exact pentru viața spirituală ne-am străduit, împotriva tuturor rezistențelor, pentru ceea ce înseamnă independență din toate părțile. Acest lucru îl facem de când existăm și nu vedeți deloc că ne-am apucat imediat de aceasta. Atât de puțină înțelegere a acestui lucru există încât se crede că și acest lucru ar mai trebui să fie înființat.

Nu aceasta este important, ca cineva să spună astăzi: Da, trebuie să începem de undeva. – Prin acest început oamenii

intenționează de cele mai multe ori doar o individualizare capitalistă sălbatică, și acest lucru trebuie desigur să înceapă cu aceea că mai întâi înființează în mod capitalist o astfel de colonie. Cu aceasta oamenii sunt foarte departe de ceea ce se poate intenționa cu gândurile cu adevărat sociale. Dar ceea ce spun nu este menit să fie o critică la adresa persoanelor individuale; căci eu sunt ultimul care să subestimeze dificultățile pe care le are cel care vrea în ziua de astăzi să se angajeze în marile sarcini ale timpului. Dar aş vrea să vă recomand călduros altceva: să nu vă adormiți cu iluzii, ci dacă doriți să faceți ceva, conform nevoilor dumneavoastră, în mod capitalist atunci recunoașteți-vă acest lucru. Din cauza circumstanțelor de astăzi încă sunteți forțați să lucrați în mod capitalist pentru bunăstarea dumneavoastră. Vă rog să vă mărturisiți adevărul, pentru că adevărul va fi cel de la care va trebui să pornească și toată viața socială. Adevărul să nu fie tăgăduit în nimic din ceea ce spunem. Ar trebui să nu ne prezentăm niciodată cu un neadevăr în fața omenirii, nici măcar în formularea propozițiilor.

Circulă astăzi un strigăt prin țară: Învățământul să fie gratuit. – Da, dar ce înseamnă de fapt aceasta? Căci strigătul care ar putea străbate țară este numai: Cum să socializăm astfel încât toată lumea să aibă posibilitatea de a-și aduce contribuția echitabilă la sistemul școlar? Gratuitatea sistemului școlar nu este nimic mai mult decât o minciună socială, pentru că fie se ascunde în spatele ei faptul că oamenii trebuie mai întâi să furnizeze plusvaloarea în buzunarul unei mici clici pentru ca aceasta să poată întemeia sistemul ei școlar, prin care obține controlul asupra oamenilor, fie se aruncă tot nisipul în ochi, astfel încât oamenii să nu știe că printre bănuții pe care îi scot din portofele trebuie să fie și cei prin care sunt susținute școlile. – Vedeți că deja în formularea propozițiilor noastre trebuie să fim atât de scrupuloși încât să ne străduim pentru adevăr.

Sarcina este mare, dar măreția sarcinii ar trebui să nu o piardă nimeni din vedere. Ceea ce a fost prezentat ca un ideal în antroposofie în cadrul unei mici mișcări de zeci de ani, dragii mei prieteni, bineînțeles, nu toată lumea îl poate îndeplini: unul trebuie să-și ia în considerare funcția, celălalt trebuie să-și ia în considerare soția, altcineva trebuie să-și ia în considerare soțul ei, altul trebuie să țină cont de creșterea copiilor săi. Acest lucru ar trebui să și-l recunoască fără rezerve fiecare din noi, astfel încât să poată obține o imagine de ansamblu asupra a cât de puțin îndeplinește cele despre care este vorba. Căci într-adevăr, idealul antroposofic este de așa natură încât necesită implicarea întregii ființe umane. Aceasta desigur, mulți nu o pot face astăzi. Dar ei ar trebui să nu se ducă de nas cu iluzia că au făcut deja destul, ci ar trebui să-și mărturisească adevărul despre ei înșiși. Dar, pe de altă parte, ei ar trebui să fie pătrunși de faptul că astăzi este o chestiune de a sta în picioare sau de a cădea, mai ales în cultivarea unei vieți spirituale cu adevărat adecvată din punct de vedere cultural. Și nu poate ajunge la viziunile corecte asupra a ceea ce îi este necesar vieții spirituale și, prin urmare, vieții sociale, niciun om care nu îndrăznește să-și mărturisească cu curaj: radicalismul trebuie să meargă până la modificarea odiosului orar al lecțiilor, până la multe lucruri mărunte; pentru că din aceste lucruri mărunte se dezvoltă acei bulgări de zăpadă, care apoi cresc până ajung avalanșe, care astăzi sunt prezente ca marile daune culturale.

Vă rog să chibzuți asupra acestui lucru. Vrem să mai vorbim apoi despre aceasta la o dată viitoare.

NOTE

Operele lui Rudolf Steiner care au apărut în cadrul *Operele Complete (GA)* sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

1. *Punctele centrale ale problemei sociale în necesitățile vitale ale prezentului și viitorului*, (GA 23), carte care fusese publicată cu puțin timp în urmă, în aprilie 1919.
2. *Oscar Hertwig*, 1849-1922, «Das Werden der Organismen, eine Widerlegung der Darwinschen Zufallslehre» (Dezvoltarea organismelor, o refutarea a teoriei hazardului a lui Darwin), 1916; «Zur Abwehr des ethischen, des sozialen und des politischen Darwinismus» (Privitor la respingerea darwinismului etic, social și politic), 1918.
3. „*Sfeșnicul, viziune asupra lumii și mod de viață*”: «Der Leuchter, Weltanschauung und Lebensgestaltung»: Darmstadt, 1919.
4. *Jakob Johann Freiherr von Uexküll* (1864-1944), biolog german. Citatul se găsește în articolul său «Der Organismus als Staat und der Staat als Organismus» (Organismul ca stat și statul ca organism).
5. *Friedrich Niebergall* (1866-1932) teolog protestant german. Este vorba de articolul său «Der Aufstieg der Seele» (Înălțarea sufletului).
6. *Emil Molt*, 1876-1936, director al fabricii de țigări „Waldorf-Astoria”. A organizat cursuri de formare a lucrătorilor pentru

angajații companiei. Dorința sa de a avea o școală în spiritul lui Rudolf Steiner pentru copiii lucrătorilor din fabrică a fost impulsul pentru înființarea primei „Școli Waldorf” la Stuttgart.

7. Despre adăugarea euritmiei pe lângă gimnastica fizică vezi și explicația lui Rudolf Steiner în conferința din 27 noiembrie 1919, în «Idee und Praxis der Waldorfschule» (*Ideea și practica Școlii Waldorf*), GA 297.
8. *Ulrich von Wilamowitz-Möllendorff* (1848 -1931), profesor de filologie clasică la Greifswald, Göttingen și Berlin. Pe lângă numeroasele publicații despre poezii și filozofii greci, a publicat în anii 1899-1924 patru volume de traduceri ale tragediilor grecești.
9. *Mi s-a dat un tânăr oarecum slab la minte care avea 11 ani:* Rudolf Steiner descrie munca sa cu acest copil în *Cursul vieții mele*, GA 28, cap. VI.
10. *Rudolf Christoph Eucken* (1846-1926), filosof. «Der Kampf um einen geistigen Lebensinhalt» (Lupta pentru un scop spiritual în viață), 1896; «Einführung in eine Philosophie des Geisteslebens» (Introducere într-o filozofie a vieții spirituale), 1908.
Friedrich Paulsen (1846-1908), filosof și profesor. 1846-1908, «Einleitung in die Philosophie» (Introducere în filosofie), 1892; «System der Ethik» (Sistemul etic), 1889.
11. *Wilhelm Förster* (1832-1921), astronom german. A predat la Universitatea din Berlin din 1858 până în 1920.
12. *Poate v-am descris adesea:* de exemplu în conferințele lui Rudolf Steiner din 14 mai 1918 în *Daruri antroposofice pentru viață*, GA 181; din 23 aprilie 1918, în: «Die geistigen

Hintergründe des Ersten Weltkrieges» (*Temeiurile spirituale ale Primului Război Mondial*) GA 174b, și din 30 iunie 1918 în «Der Tod als Lebenswandlung» (*Moartea ca transformare a vieții*), GA 182.

13. *vinerea trecută*: Conferința publică din 16 mai 1919 inclusă în «Neugestaltung des sozialen Organismus» (*Reorganizarea organismului social*), GA 330.
14. *Georg Kreuzwendedich* (1855-1921), baron de Rheinbaben, fost ministrul de stat și al finanțelor prusac, președinte al «Societății Goethe» din Weimar între 1913 și 1921.
15. *în așa-numita problemă a căii ferate de la Bagdad*: Deutsche Bank, care finanțase deja extinderea conexiunii feroviare Constantinopol-Ankara, a primit și în 1903 concesiunea de a continua calea ferată prin Bagdad până la Basra la Golful Persic. În anii care au urmat, acest lucru a dus la dispute politice cu Anglia și Rusia, care se temeau de o extindere a influenței germane în această zonă.
16. *Karl Helfferich* (1872-1924), a devenit director al Căii Ferate de la Bagdad în 1906, director al Deutsche Bank în 1908, iar din 1915 până în 1917, mai întâi ca secretar de stat al Trezoreriei Reichului, apoi ca secretar de stat de Interne și vicecancelar al Reichului, el a avut responsabilitatea pentru finanțarea războiului și pentru tactica economică în timpul războiului. La 23 aprilie 1924, cu puțin timp înainte de o victorie electorală majoră a partidului său, a murit într-un accident de tren lângă Bellinzona.
17. *Wolfgang Kapp* (1858-1922), guvernator regional în Prusia de Est 1906-1920, cofondator al Partidului Patriei Germane.

18. *Theobald von Bethmann Hollweg* (1856-1921), cancelar german 1909-1917. La 5 iunie 1916, Bethmann Hollweg a ținut un discurs în Reichstag «Gegen Schmähschriften des Generallandschaftsdirektors Kapp» (Împotriva scrierilor defăimătoare ale guvernatorului regional Kapp).

19. *citată care se găsește și în cartea mea Punctele centrale ale problemei sociale: În capitolul IV. Relații internaționale ale organismelor sociale:*

„«Țelul este să transformăm întreaga omenire, în forma sa ultimă, într-o împărăție de frați care, urmând numai motivațiile cele mai nobile, merg înainte împreună. Cine urmărește istoria pe harta Europei, însă, ar putea crede că o ucidere reciprocă generală trebuie să se împlinească în viitorul nostru imediat», dar numai gândul că «o cale spre adevăratele bunuri ale vieții umane trebuie să fie găsită» poate menține sentimentul de demnitate umane. Și acest gând este unul «care nu pare să fie în armonie cu enorma noastră înarmare militară și cu cele ale vecinilor noștri; este însă unul în care eu cred și care trebuie să ne lumineze, dacă nu ar fi oare mai bine să abolim viața umană printr-o hotărâre comună și să stabilim o zi oficială pentru sinucidere.» (Așadar, Herman Grimm în 1888 la pag. 46 a cărții sale: «Cincisprezece eseuri. Vol. 4. Din ultimii cinci ani.»)"

20. *când am primit să educ un copil de unsprezece ani cu tulburări de creștere și dezvoltare...: vezi nota 9.*

21. *în conferința publică pe care am ținut-o: Conferința din 31 mai 1919, inclusă în «Neugestaltung des sozialen Organismus» (Reorganizarea organismului social), GA 330.*

22. *cartea mea despre problema socială: Punctele centrale ale problemei sociale*, GA 23.

23. Este vorba de faptul că atunci când mijloacele de producție trec de la a fi produse, la faptul că produc, sunt scoase din contextul în care erau marfă, și nu mai pot avea preț/valoare ca marfă. Ele devin înglobate în procesele economice în același fel ca natura. Rudolf Steiner explică acest subiect și în *Articole asupra organizării tripartite a organismului social*, GA 24, și mai pe larg în *Sarcini ale unei noi științe economice. Cursul și seminarul de economie*, GA 340 și 341.

24. *dacă unul ar lucra pentru toți și toți pentru unul*: Rudolf Steiner explică în Conferința a 3-a din *Cursul de economie*, GA 340, că acest lucru nu se referă la un aspect etic, ci la unul pur economic:

„Cu cât diviziunea muncii avansează mai departe, cu atât mai mult se ajunge ca oamenii să lucreze unii pentru alții, pentru societatea generală, niciodată pentru sine. Aceasta însă înseamnă, cu alte cuvinte: Prin apariția diviziunii moderne a muncii economia, în privința activităților economice, trebuie să se bazeze pe stărpirea din rădăcină a egoismul. Vă rog, nu înțelegeți aceasta în mod etic, ci pur economic! Din punct de vedere economic egoismul este imposibil. Cu cât diviziunea muncii înaintează, cu atât mai mult omul nu mai poate face nimic pentru sine, ci el trebuie să facă totul pentru ceilalți.

Practic altruismul ca cerință a apărut mai repede în domeniul economic, prin condițiile exterioare, decât a fost el înțeles în domeniul religios-etic. Pentru acest lucru există un fapt istoric care poate fi ușor sesizat.

Cuvântul egoism îl veți găsi ca fiind destul de vechi, chiar dacă poate nu cu semnificația lui aspră actuală, dar îl veți găsi ca fiind destul de vechi. Opusul acestuia, cuvântul altruism, faptul de a te gândi la celălalt, abia dacă are o vechime de o sută de ani, a fost inventat ca termen abia foarte târziu, iar din acest motiv putem spune – nu vrem să ne sprijinim prea tare pe acest fapt exterior, dar o considerare istorică ar arăta aceasta –: Reflecția etică era încă departe de a ajunge la totala recunoaștere a valorii altruismului, când prin diviziunea muncii prețuirea economică a altruismului era deja prezentă. – Iar dacă examinăm acum această cerință a altruismului ca fiind o cerință economică, atunci avem nemijlocit ceea ce rezultă mai departe din aceasta: Trebuie să găsim calea spre economia modernă, prin care niciun om nu trebuie să se îngrijească de sine însuși, ci numai de celălalt, și cum pe această cale de asemenea se are grijă în mod optim de fiecare individ. Acest lucru ar putea fi luat drept idealism; dar vă atrag încă o dată atenția asupra următorului lucru: în această conferință nu vorbesc nici idealist, nici etic, ci economic. Iar ceea ce am spus acum este spus doar în sens economic. Nu un Dumnezeu, nu o lege morală, nu un instinct cer în viața economică modernă altruismul în muncă, în producerea bunurilor, ci pur și simplu diviziunea modernă a muncii. Deci o categorie cu totul economică cere aceasta.”

LISTA LUCRĂRILOR LUI RUDOLF STEINER DESPRE EDUCAȚIE

1. Articol și conferințe anterioare întemeierii Școlii Waldorf din Stuttgart

- *Educația copilului din punctul de vedere al științei spirituale:* Articol 1907, inclus în GA 34.
- *Practică educațională bazată pe cunoașterea spirituală:* Berlin 15 mai 1906, conferință inclusă în *Impulsuri originare ale științei spirituale. Esoterismul creștin în lumina noii cunoașteri a spiritului*, GA 96.
- *Educația copilului din punctul de vedere al științei spirituale:* Köln 1 decembrie 1906, și
- *Probleme școlare din punctul de vedere al științei spirituale:* Berlin 24 ianuarie 1907, conferințe incluse în *Cunoașterea suprasensibilului în timpul nostru și însemnătatea acesteia pentru viața de astăzi*, GA 55.
- *Puncte de vedere spiritual-științifice asupra problemei educației:* Leipzig 12 decembrie 1907, conferință inclusă în *Misterul creștin*, GA 97.
- *Predispoziție, înzestrare și educație a omului în lumina științei spirituale:* Nürnberg 14 noiembrie 1910, Düsseldorf 6 februarie 1911, München 12 februarie 1911, Basel 23 februarie 1911, conferințe incluse în *Cunoaștere și nemurire*, GA 69b.
- *Predispoziție, înzestrare și educație a omului:* Berlin 12 ianuarie 1911, conferință inclusă în *Răspunsuri ale științei spirituale la marile întrebări ale existenței*, GA 60.

- *Reorientarea sistemului de învățământ în sensul unei vieți intelectuale libere. Trei conferințe despre educația publică: Stuttgart, 11 și 18 mai, 1 iunie 1919, conferințe incluse în Abordarea spiritual-științifică a problemelor sociale și pedagogice, GA 192.*
- *Baza pedagogică a Școlii Waldorf: Articol 1919, inclus în Articole asupra organizării tripartite a organismului social, GA 24.*

2. Ciclurile de conferințe care în Operele complete
au fost grupate în secțiunea
„Conferințe referitoare la educație” (GA 293–311)

2a. Cursuri, conferințe, consilii pedagogice
la Școala Waldorf din Stuttgart

- GA 293 - *Antropologia generală ca bază a pedagogiei (I): 14 conferințe, Stuttgart 21 august – 5 septembrie 1919.*
- GA 294 - *Arta educației. Metodică și didactică (II): 14 conferințe, Stuttgart 21 august – 5 septembrie 1919.*
- GA 295 - *Arta educației. Discuții de seminar și conferințe asupra planului de învățământ (III): 15 discuții de seminar și 3 conferințe asupra planului de învățământ: Stuttgart 21 august – 6 septembrie 1919.*
- GA 298 - *Rudolf Steiner în Școala Waldorf: Conferințe și cuvântări pentru copiii, părinții și profesorii Școlii Waldorf din Stuttgart din 1919 până în 1924, cu un articol despre „Bazele pedagogice ale școlii Waldorf”*

- GA 299 - *Considerații spiritual-științifice asupra limbii. O sugestie pentru educatori*: 6 conferințe pentru cadrele didactice ale Școlii Libere Waldorf, Stuttgart 26 decembrie 1919 – 3 ianuarie 1920.
- GA 300a - *Consilii pedagogice cu profesorii Școlii Waldorf 1919–1924. Vol.I*: 1919–1921, Primul și al doilea an de școală.
- GA 300b- *Consilii pedagogice cu profesorii Școlii Waldorf 1919–1924. Vol.II*: 1922–1923, Al treilea și al patrulea an de școală.
- GA 300c - *Consilii pedagogice cu profesorii Școlii Waldorf 1919–1924. Vol.III*: 1923–1924, Al cincilea și al șaselea an de școală.
- GA 302 - *Cunoașterea omului și structurarea învățământului*: 8 conferințe pentru cadrele didactice ale Școlii Libere Waldorf, Stuttgart 12 iunie – 19 iunie 1921 („Curs suplimentar” la cursurile pedagogice de bază din 1919).
- GA 302a - *Educație și învățământ bazate pe cunoașterea omului*: 9 conferințe pentru cadrele didactice ale Școlii Libere Waldorf, Stuttgart 1920, 1922 și 1923.

2b. Cicluri de conferințe în diferite alte locuri:

- GA 296 - *Problema educației – factorul esențial al problemei sociale. Temeiurile spirituale, cultural-istorice și sociale ale pedagogiei Școlii Waldorf*: 6 conferințe, Dornach 9–17 august 1919.
- GA 297 - *Ideea și practica Școlii Waldorf*: 9 conferințe, o discuție și răspunsuri la întrebări, diferite locații, 24 august 1919 – 29 decembrie 1920.

- GA 297a - *Educație pentru viață. Autoeducare și practică pedagogică*: 5 conferințe, un autoreferat, două răspunsuri la întrebări și o înștiințare din ziar între 24 februarie 1921 și 4 aprilie 1924 în diferite locații.
- GA 301 - *Înnoirea artei pedagogico-didactice prin știința spirituală*: 14 conferințe pentru cadrele didactice din școlile publice, Basel, 20 aprilie – 11 mai 1920.
- GA 303 - *Dezvoltarea sănătoasă a ființei umane. O introducere în pedagogia și didactica antroposofică*: 16 conferințe și 3 răspunsuri la întrebări, Dornach, 23 decembrie 1921 – 7 ianuarie 1922 (Curs de Crăciun pentru profesori).
- GA 304 - *Metode educaționale și didactice bazate pe antroposofie*: 9 conferințe publice, diferite orașe, 1921 și 1922.
- GA 304a - *Antropologie și pedagogie antroposofică*: 9 conferințe publice, diferite orașe, 1923 și 1924.
- GA 305 - *Forțele spiritual-sufletești fundamentale ale artei educative*: 9 conferințe, Oxford 16–25 august 1922.
- GA 306 - *Practica pedagogică din punctul de vedere al cunoașterii spiritual-științifice a omului. Educația copilului și a tinerilor*: 8 conferințe, trei întrebări și o adresă, Dornach, 15–22 aprilie 1923.
- GA 307 - *Viața spirituală a prezentului și educația*: 14 conferințe, Ilkley / Anglia 5–17 august 1923.
- GA 308 - *Metodica predării și condițiile de viață ale educării*: 5 conferințe publice, Stuttgart, 8–11 aprilie 1924.
- GA 309 - *Pedagogia antroposofică și premisele ei*: 5 conferințe publice, trei întrebări și o adresă înainte de o reprezentație de euritmie educațională, Berna, 13–17 aprilie 1924.

- GA 310 – *Valori umane în educație*: 10 conferințe publice, Arnheim / Olanda 17–24 iulie 1924.
- GA 311: *Arta educării pornind de la înțelegerea ființei umane*: 7 conferințe și un răspuns la întrebări, Torquay / Anglia 12–20 august 1924.

3. Conferințe despre educație din anii 1919-1924
incluse în alte volume din Operele complete

- *Forțele active în cele trei epoci ale dezvoltării copilului*: Dornach, 4 octombrie 1919, conferință inclusă în *Înțelegerea vieții sociale prin cunoașterea spiritual-științifică*, GA 191.
- *Antroposofia și știința educației*: Berlin, 8 martie 1922, conferință inclusă în *Impulsuri de reînnoire pentru cultură și știință. Curs la Școala superioară din Berlin*, GA 81.
- *Forțe spirituale active în conviețuirea vechii și noii generații. Curs pedagogic pentru tineret*: 13 conferințe, Stuttgart 3-15 octombrie 1922, GA 217.
- *Probleme educaționale și de predare*: Londra, 19 noiembrie 1922, și
Arta educației prin cunoașterea ființei umane: Londra, 20 noiembrie 1922, conferințe cuprinse în *Corelații spirituale în modelarea organismului uman*, GA 218.
- *Dezvoltarea umană și educația umană în lumina antroposofiei*: Praga 30 aprilie 1923, conferință inclusă în *Ce voia Goetheanumul și ce trebuie să facă antroposofia?*, GA 84.
- *Dezvoltarea și educația omului din punct de vedere al antroposofiei*: Oslo 15 mai 1923, conferință inclusă în *Interiorul naturii și esența sufletului uman*, GA 80b.

- *Curs de pedagogie curativă*: 12 conferințe pentru pedagogii curativi și medici, Dornach 25 iunie – 7 iulie 1924, GA 317.

4. Conferințe complementare

- *Suflet uman și trup uman în cunoașterea naturii și a spiritului*: Berlin 15 martie 1917, și
Enigme ale sufletului și enigme ale lumii: Berlin 17 martie 1917, conferințe incluse în *Spirit și materie, viață și moarte*, GA 66.
- *Interpretări ale basmelor*: Berlin 26 decembrie 1908, conferință inclusă în *Răspunsul la întrebări despre lume și viață prin antroposofie*, GA 108.
- *Înțelepciunea rosicruciană din alcătuirea basmelor*: Berlin 10 iunie 1911, conferință inclusă în *Fundaluri ale Evangheliei lui Marcu*, GA 124.
- *Basmele în lumina cercetării spirituale*: Berlin 6 februarie 1913, conferință inclusă în *Rezultate ale cercetării spirituale*, GA 62.
- *Taina temperamentelor umane*: Karlsruhe 19 ianuarie 1909, conferință inclusă în *Ființa omului în lumina științei spirituale*, GA 68d.
- *Cele patru temperamente*: Berlin 4 martie 1909, conferință inclusă în *Unde și cum găsim spiritul?*, GA 57.
- *Cele 12 simțuri ale omului în relație cu imaginația, inspirația și intuiția*: Dornach 8 august 1920, conferință inclusă în *Știința spirituală drept cunoaștere a impulsurilor de bază ale structurării sociale*, GA 199.

- *Esența elementului muzical și trăirea sunetului în om*: 8 conferințe, 2 răspunsuri la întrebări și 2 cuvinte de încheiere, ținute în diferite orașe în anii 1906 și 1920–1923, GA 283.
- *Esența culorilor*: 3 conferințe, Dornach 6–8 mai 1921, și 9 conferințe suplimentare din anii 1914 până în 1924, GA 291.
- *Cursul despre lumină. Primul curs de științe naturale*: 10 conferințe, Stuttgart, 23 Decembrie 1919 – 3 Ianuarie 1920, GA 320.
- *Căldura la granița dintre spațiu și antispațiu. Al doilea curs de științe naturale*: 14 conferințe, Stuttgart, 1–14 martie 1920, GA 321.
- *Astronomia și științele naturii. Al treilea curs de științe naturale*: 18 conferințe, Stuttgart, 1–18 ianuarie 1921, GA 323.
- *Bazele spiritual-științifice pentru prosperarea agriculturii. Curs de agricultură*: 8 conferințe, o alocuțiune și răspunsuri la întrebări, Koberwitz, 7–16 iunie 1924, cu o conferință introductivă, Dornach, 20 iunie 1924, GA 327.